

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

Кваліфікаційна праця
на правах рукопису

ДИПЛОМНА РОБОТА

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**Організація бухгалтерського обліку та контроль розрахунків з
дебіторами на енергетичних підприємствах**

Виконав: **Томчишин Богдан Миколайович**
студент денної форми навчання
спеціальності 071 Облік і оподаткування

Науковий керівник:
к.е.н., ст. викладач
Чаплінський В.Р.

Роботу допущено до захисту перед ЕК рішенням кафедри,
протокол № ____ від « ____ » _____ 2021 р.

м. Кам'янець-Подільський, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ	
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З	
ДЕБІТОРАМИ	
1.1. Сутність, значення та класифікація розрахункових операцій	10
1.2. Методичні та організаційні підходи до організації обліку розрахунків з дебіторами	13
1.3. Нормативно-правове регулювання організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами на енергетичних підприємствах	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	
ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ НА ЕНЕРГЕТИЧНОМУ	
ПІДПРИЄМСТВІ	
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства	30
2.2. Особливості організації обліку розрахунків з дебіторами на енергетичному підприємстві.....	39
2.3. Аналіз стану розрахунків з дебіторами ПП «Маяк»	44
2.4. Організація первинного, синтетичного та аналітичного обліку ...	53
2.5. Напрями удосконалення організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами	57
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ	
РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ПІДПРИЄМСТВА	
3.1. Стан контролю розрахунків з дебіторами на підприємстві.....	63
3.2. Обґрунтування напрямів удосконалення контролю розрахункових операцій	70
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПП – приватне підприємство

ВДЕ – відновлювальні джерела енергії

ПРРЕЕ – Правила роздрібного ринку електричної енергії

НКРЕКП, Регулятор – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

ГарПок – Державне підприємство «Гарантований покупець»

НП(С)БО – національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

МСБО – міжнародний стандарт бухгалтерського обліку

МСФЗ – міжнародний стандарт фінансової звітності

П(С)БО – положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ПКУ – Податковий Кодекс України

ЦКУ – Цивільний кодекс України

ЦПХ – цивільно-правовий характер

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально відповідальний бізнес, розуміючи важливість збереження довкілля та поліпшення його стану, прагне всіляко мінімізувати шкідливість впливу своєї діяльності на навколишнє середовище.

Тисячі компаній в усьому світі встановили цілі з досягнення вуглецевої нейтральності: запроваджують заходи з енергоефективності, закупають електроенергію з відновлюваних джерел або виробляють її самостійно, відмовляються від використання викопного палива, електрифікують виробничі процеси й транспорт.

Саме заходи з енергоефективності та електрифікації надзвичайно важливі для зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Однак постає питання: з яких ресурсів буде вироблена електрична енергія? Передбачається, що в Україні до 2050 року частка електроенергії в структурі споживання енергоресурсів промисловістю становитиме 50% порівняно з майже 25% у 2019 році. Нові технології не лише дозволять зменшити використання вуглецеємних енергоносіїв, а й допоможуть оптимізувати їх використання у виробничих процесах. Запровадження нових технологій відіграватиме важливу роль, особливо у двох найбільш енерго- та вуглецеємних галузях: металургійній та цементній.

Україна підготувала проєкт «Другого національного визначеного внеску України до Паризької угоди» (НВВ2). У документі, зокрема, зазначається, що відновлювана енергетика може замінити стару вугільну генерацію. Очікується, що у 2030 році частка виробництва електроенергії з відновлюваних джерел становитиме близько 30% (включаючи великі гідроелектростанції).

За підсумками першого кварталу 2021 року частка виробництва електроенергії з відновлюваних джерел становила 5,5%, а разом з великими гідроелектростанціями – 11,4%. Тобто, частка «зеленої» електроенергії у споживанні становить 11,4%. Із збереженням поточних політичних трендів у

країні досягнення цілей НВВ2 у 2030 році видається примарним [17].

На фоні росту заборгованості виплат за «зеленим тарифом», та ретроспективним зниженням тарифу для промислових ВДЕ, у 2020 році темпи розвитку відновлювальної енергетики зазнали великий провал, в тому числі і темпи розбудови приватних СЕС. Тим не менше, станом на 01.01.2021 р. було побудовано 117 МВт об'єктів малої гідроенергетики [17].

Найбільшими виробниками «зеленої» електроенергії в Україні називають ДТЕК Ріната Ахметова (з часткою біля 25%), компанію Windcraft Карла Стурена, китайську CNBM (колишня Active Solar Ключєвих), VR Capital Річарда Дейтца в партнерстві з ІСУ Макара Пасенюка і Костянтина Стеценка, «Вітряні парки України» Максима Єфімова та Едуарда Мкртчана (син співвласника ІСД Олега Мкртчана) [19].

Здійснюючи реалізацію своєї продукції (електроенергії), енергетичне підприємство, як правило, надає кредит своїм покупцям. Якби продукція завжди продавалася за готівку, надходження грошових коштів було б постійним, але обмеженим. При продажу в кредит активізується реалізація товарів, робіт, послуг, але грошові надходження за рахунками відкладаються на час погашення дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість містить у собі всі вимоги підприємства до інших юридичних чи фізичних осіб щодо грошей, товарів чи послуг. Це заборгованість перед підприємством за відвантажені, але не оплачені товари, надані послуги та з інших операцій. Така різноманітність господарських відносин та розрахункових операцій з дебіторами зумовлює необхідність відповідного облікового супроводу та його організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і методичним питанням організації обліку і контролю розрахунків з дебіторами присвячена значна кількість досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний вклад у розвиток методології обліку дебіторської заборгованості вклали В. В. Сопко, В.М. Жук, М.Ф. Огійчук, Ф.Ф. Бутинець, В.О. Шевчук та інші. Досліджувалися методологія обліку розрахункових операцій, методика

оцінки дебіторської заборгованості, облікова політика щодо дебіторської заборгованості, організація договірних відносин та можливості погашення заборгованості з використанням фінансових інструментів. Зокрема, при дослідженні методології обліку дебіторської заборгованості Махота А.В. та Леонова Ю.О. надають власну класифікацію дебіторської заборгованості та її вплив на облік дебіторської заборгованості і звітну інформацію на дату балансу [26, с. 5]. Дослідженням процесів формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості Н.В. Новицька пропонує систему організаційних заходів, об'єднуючи їх в окрему послідовність етапів їх проведення [32, с. 98]. Супрунова І.В. узагальнює типові проблеми відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності дебіторської заборгованості та пропонує перелік елементів облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості [56, с. 358-359]. Цегельник Н.І. доповнює цей перелік ще кількома важливими організаційними процедурами [64, с. 80].

Грунтовні дослідження форм розрахунків та організації договірних відносин Пономаренко Н.М. свідчать про доцільність позабалансового обліку договірних прав та обов'язків підприємств з метою контролю їх виконання та уникнення втрат від несвоєчасного погашення боргу дебітором [39, с. 119].

Проте, на сьогодні надзвичайно актуальною проблемою державного рівня є розв'язання енергетичної кризи, регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, порядку купівлі та розрахунків за електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії. В зв'язку з цим обрана тема дослідження є актуальною та важливою в умовах сьогодення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій з удосконалення організаційно-методичних засад організації обліку і контролю розрахунків з дебіторами енергетичного підприємства.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі **завдання**:

- визначити сутність, значення та класифікацію розрахункових операцій;
- вивчити методичні та організаційні підходи до організації обліку розрахунків з дебіторами;
- здійснити аналіз нормативно-правового регулювання організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами на енергетичних підприємствах;
- дослідити особливості організації обліку розрахунків з дебіторами на енергетичному підприємстві, зокрема підприємстві «зеленої» енергетики;
- проаналізувати стан розрахунків з дебіторами та контроль за ними у ПП «Маяк»;
- вивчити порядок організації первинного, синтетичного та аналітичного обліку розрахунків зі споживачами (покупцями, замовниками);
- окреслити напрями удосконалення організації бухгалтерського обліку та контролю розрахунків з дебіторами.

Об'єктом дослідження є розрахунки з дебіторами на приватному підприємстві «зеленої» енергетики.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні і методичні положення розрахунків з дебіторами підприємства.

Методи дослідження. Положення і наукові результати, розкриті у магістерській роботі, ґрунтуються на діалектичному підході до вивчення явищ та процесів навколишньої соціально-економічної реальності загалом й тих, що виникають у процесі господарської діяльності підприємств, зокрема. Поставлені у роботі завдання вирішено за допомогою комплексу загальнонаукових і специфічних методів дослідження. Системний підхід дозволив виявити та належним чином урахувати суттєві обліково-аналітичні аспекти розрахункових операцій як при розкритті їх теоретичних основ, так і під час розроблення низки рекомендацій методичного й практичного характеру щодо удосконалення розрахунків з дебіторами підприємства. Історичний й логічний методи використано при вивченні концептуальних

основ і методики організації первинного, аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з дебіторами, підходів щодо оцінювання об'єктів обліку. Використовуючи метод балансового узагальнення, встановлено взаємозв'язок та взаємоузгодженість показників розрахункової дисципліни. Для виконання окремих завдань використано методи аналізу, синтезу, дедукції й індукції.

Інформаційною основою дослідження є вітчизняні, зарубіжні та міжнародні законодавчі й інші нормативно-правові документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, фахові періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, офіційні статистичні дані, відомості інформаційних агентств, звіти аналітичних компаній, а також звітність ПП «Маяк» за досліджуваний період.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних положень організації обліку розрахунків енергетичних підприємств, зокрема підприємств «зеленої» енергетики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблені автором пропозиції і рекомендації щодо удосконалення порядку розрахункових операцій можуть бути використані у практичних цілях. Впровадження пропозицій не лише у господарську практику підприємств, але й у діяльність аналітиків, аудиторів й інших користувачів сприятиме глибшому розумінню та належній аналітичній обробці облікових даних, підвищенню якості інформаційного забезпечення прийняття ними економічних рішень загалом.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення магістерської роботи оприлюднені та отримали схвальну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства», (м. Херсон, 24-25 листопада 2021 р.).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 1 наукову працю (тези доповіді) «Організація обліку розрахунків зі споживачами підприємства «зеленої» енергетики» загальним обсягом 0,18 друк. арк. [59]

Структура і обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних з 65 джерел та додатків. Викладена на 88 стор. комп'ютерного тексту, містить 13 таблиць та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ

1.1. Сутність, значення та класифікація розрахункових операцій

Взаємовідносини між підприємствами, організаціями й установами, а також між ними і населенням, мають характер грошових розрахунків. Ці взаємовідносини ґрунтуються на використанні грошей. При цьому підприємство водночас є постачальником продукції, товарів, робіт та послуг для одних і покупцем для інших. Правильна організація і побудова обліку грошових розрахунків між підприємствами мають велике значення, оскільки забезпечують швидке завершення кругообороту оборотних коштів, перехід їх з товарної форми в грошову, створюють необхідні умови для безперебійної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

Існує дві форми грошових розрахунків – готівкові та безготівкові.

В свою чергу, до безготівкових розрахунків відносяться розрахунки із застосуванням платіжних доручень, акредитивів, розрахункових чеків (чеків), розрахунки за інкасо, а також інші розрахунки, передбачені Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів», банківськими правилами та звичаями ділового обороту. У бухгалтерському обліку розрахункові операції є об'єктом обліку, по-перше, як динамічний процес (проведення платежу до, одночасно чи після одержання товарів, робіт, послуг) і, по-друге, як статичний стан, тобто заборгованість між суб'єктами розрахунків [14].

Завданнями бухгалтерського обліку розрахункових операцій є:

- 1) дотримання встановлених правил розрахункових відносин;
- 2) своєчасне документальне оформлення розрахункових операцій;
- 3) своєчасне і достовірне ведення аналітичного і синтетичного обліку розрахунків.

Сукупність усіх грошових розрахунків і платежів підприємства

називають грошовим оборотом. У грошовому обороті підприємства можна виокремити:

- розрахунки, пов'язані з процесом виробництва і реалізації продукції (товарно-грошові розрахунки);
- розрахунки за нетоварними операціями, пов'язані з виконанням податкових та інших фінансово-кредитних зобов'язань;
- внутрішньогосподарські розрахунки (з персоналом по оплаті праці, по оплаті витрат на відрядження тощо).

Грошові розрахунки класифікують на підставі таких основних ознак (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Класифікація грошових розрахунків

Джерело: сформовано автором

Наведена класифікація є узагальненням та систематизацією зазначених підходів до класифікації розрахункових операцій. Від існуючих вона відрізняється:

- повнотою побудови – дозволяє охопити основні фактори, які впливають на розрахункові операції;
- чіткістю назви ознак – припускає можливість швидко встановити його

джерело, що значно полегшує керування конкретним видом розрахункових операцій;

– стислістю назви ознак – необхідна для полегшення його практичного використання;

– логічністю – дозволяє простежити зв'язок між групами різних факторів;

– зрозумілістю – необхідна для доступного оволодіння інформацією.

Все це дозволяє її використовувати на практиці в фінансово-економічних сферах діяльності. На рис. 1.2 подана класифікація розрахункових операцій за суб'єктами, яка поділяє розрахунки на юридичних та фізичних осіб.

Рис. 1.2. Класифікація розрахункових операцій за суб'єктами

Джерело: сформовано автором за [25, 39, 55, 56]

Таким чином, у бухгалтерському обліку під розрахунками мається на увазі:

1) здійснення оплати іншим юридичним і фізичним особам за отримані

від них товари, роботи, послуги, працю й інші матеріальні та нематеріальні активи шляхом перерахування або видачі готівки, передачі товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі права власності на акції, облігації або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) одержання від юридичних і фізичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій або частини статутного капіталу й інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) одержання від юридичних і фізичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, акцій, облігацій або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів у порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг і інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) передача готової продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі право власності на акції, облігації або частину статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства на правах постачальника (підрядника) іншим юридичним і фізичним особам.

Отже, можна зробити висновок, що класифікація розрахункових операцій за суб'єктами найбільш оптимальна та відповідає сучасним уявленням про види розрахунків і структуру Плану рахунків та її можна використовувати на практиці в фінансово-економічних сферах діяльності.

1.2. Методичні та організаційні підходи до організації обліку розрахунків з дебіторами

Розрахунки з дебіторами є безумовною складовою господарської діяльності підприємства. В першу чергу, вони виникають в процесі реалізації продукції, товарів, робіт послуг як продукту основної діяльності підприємства. Заборгованість дебіторів внаслідок таких операцій складає левову частку оборотних активів виробничого, торговельного чи іншого підприємства. Одночасно на підприємствах мають місце розрахунки з

різними дебіторами: з працівниками, з державою, за нарахованими доходами, з іншими підприємствами щодо виданих авансів чи за пред'явленими претензіями та інше.

Таблиця 1.1

Трактування економічного змісту дебіторської заборгованості у літературних джерелах

№ з/п	Автор	Визначення
1	О. Бланк	Сума заборгованості на користь підприємства за наданий ним комерційний кредит, споживчий кредит, а також за попередню оплату продукції, що купується [2, С.36]
2	Н.М. Грабова, В.М. Добровський	Заборгованість інших підприємств та осіб нашому підприємству [57]
3	О.М. Кияшко	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати [22, с.139]
4	Л.О. Лігоненко	Включені до майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин [13, с.94]
5	М(С)БО 39	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку [27]
6	В.К. Орлова	Сума заборгованості юридичних або фізичних осіб, які в результаті минулих подій заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи [13, с.95]
7	П(С)БО 10	Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (окрім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю [11]
8	П(С)БО 13	Один із видів фінансових активів і визначається як контракт, що дає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства [62]
9	Д. Стоун, К. Хітчинг	Це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин із ними [60, с.137]
10.	К.С. Сурніна	Майно (матеріальні ресурси), що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів [57]
11.	О.Є. Федорченко	Сума боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому [61, с.281]
12.	Л.В. Черненко	Права (вимоги), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору, на повернення боргів платниками та фінансовий ресурс, що тимчасово вилучений із кругообігу і підлягає поверненню у майбутньому [61, с.280]

Така різноманітність господарських відносин та розрахункових операцій з дебіторами зумовлює необхідність відповідного облікового супроводу та його організації.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологічні засади визнання в обліку та відображення в звітності інформації щодо дебіторської заборгованості підприємства [11].

Організаційні процедури обліку розрахунків з дебіторами цей документ не регламентує. Певні елементи організації розрахункових операцій, зокрема і розрахунків з дебіторами, визначені різними законодавчими актами, такими як Господарський, Цивільний та Податковий кодекси, Положення про документування господарських операцій та ін. З метою організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами пропонуємо систему комплексного поєднання організаційних процедур та методики обліку дебіторської заборгованості, представлену на рис. 1.3.

Особливістю організації обліку розрахункових операцій з дебіторами є здійснення організаційних процедур в поєднанні та одночасному застосуванні методичних прийомів ведення обліку дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [11].

Класифікація розрахункових операцій з дебіторами дозволяє виділити кілька класифікаційних груп за різними напрямками:

- а) за типом контрагента – розрахунки з юридичними особами та розрахунки з фізичними особами;
- б) за походженням – з вітчизняними та іноземними дебіторами;
- в) за статусом дебітора:
 - серед юридичних осіб: розрахунки з покупцями і замовниками;

розрахунки з дочірніми та асоційованими підприємствами за нарахованими доходами; розрахунки постачальниками та підрядниками за авансами виданими та за претензіями; з податковими органами за сплатою податків та податковим кредитом з ПДВ; з іншими підприємствами по інших операціях, зокрема, при реалізації інших оборотних та необоротних активів;

- серед фізичних осіб: з працівниками підприємства в якості підзвітних осіб, за відшкодуванням матеріальних збитків, погашенням споживчих позик; зі сторонніми особами;

г) за предметом господарської дії – розрахунки за товарними та нетоварними операціями.

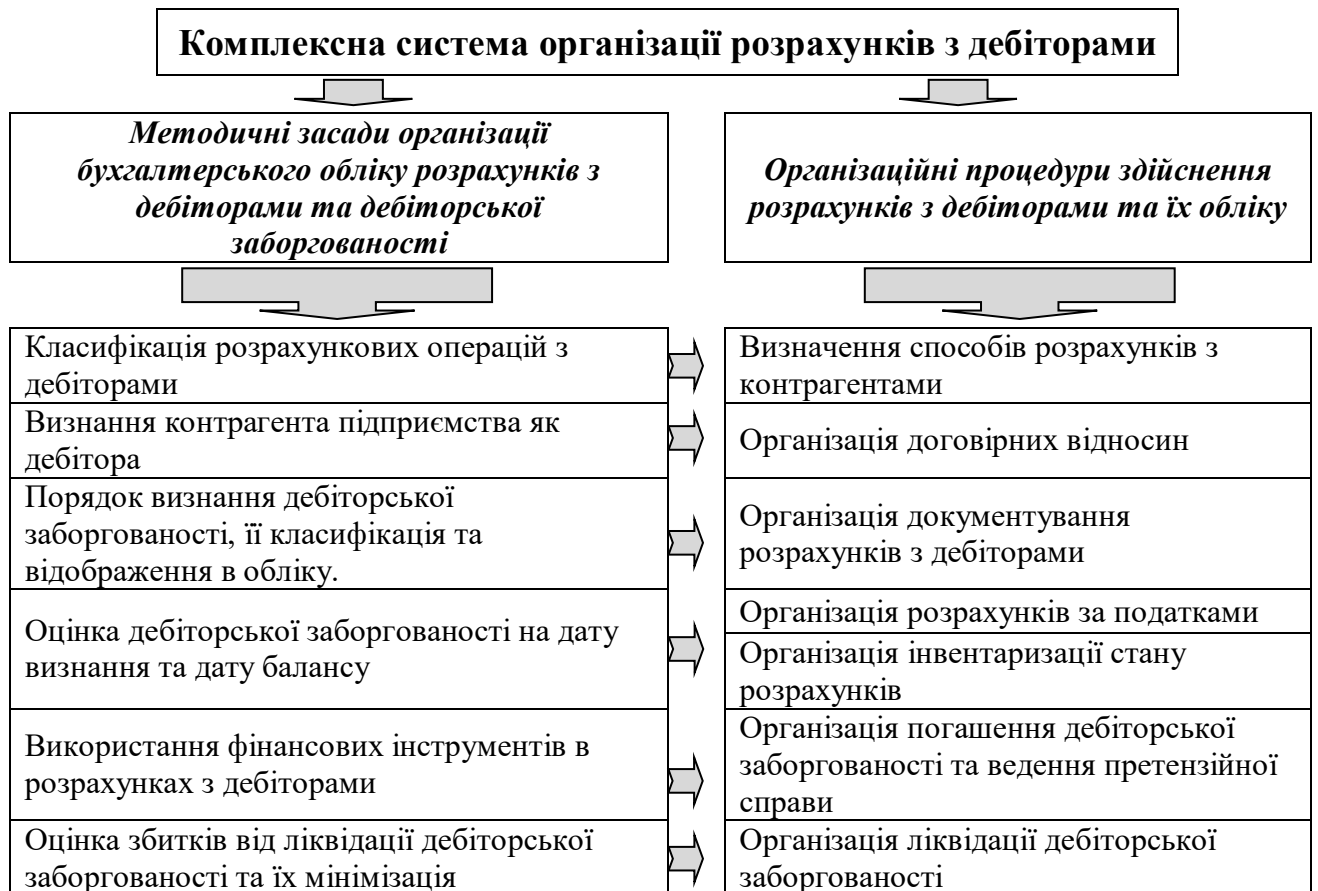

Рис. 1.3. Комплексна система організації обліку розрахунків з дебіторами

Джерело: розробка автора

Здійснення господарських операцій ґрунтується на використанні різних

способів розрахунків з контрагентами: розрахунки готівкою; безготівкові розрахунки з використанням банківських форм платіжних інструментів та платіжних систем; небанківські форми розрахунків з використанням боргових зобов'язань та інших фінансових інструментів; товарний обмін без участі грошових коштів (обмін подібними активами) та з частковою участю грошових коштів при обміні неподібними активами тощо. Форми і способи розрахунків та їх застосування визначаються під час укладення угоди, в процесі її виконання чи погашення дебіторської заборгованості.

Для організації обліку розрахунків з дебіторами важливим методичним прийомом є визначення контрагента дебітором. Згідно П(С)БО 10 контрагент визнається дебітором після здійснення господарської операції, внаслідок якої утворилася дебіторська заборгованість [11]. На нашу думку, для організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій необхідно класифікувати контрагента як дебітора заздалегідь, до укладення угоди або під час цих дій. Особливо це важливо для підготовки змісту контракту, для узгодження не лише змісту договору та форм розрахунків, а визначення штрафних санкцій в разі порушення умов виконання угоди, виплати неустойки, способів примусового стягнення боргу дебітора, вибору можливих економічних шляхів ліквідації сумнівних боргів. Ці дії тісно пов'язані з організацією укладення договорів. Такі процедури включають в себе вибір контрагента, створення клієнтської бази, аналіз платоспроможності потенційних клієнтів, оцінка ризиків в разі можливості появи недобросовісних покупців та замовників, вибір шляхів та способів доставки товарів та страхування ризиків, вивчення можливостей здійснення попередньої оплати, податкове супроводження реалізації товарів та послуг.

Організація визнання дебіторської заборгованості передбачає її класифікацію за видами та строками погашення. Важливим моментом при визнанні дебіторської заборгованості активом є визначення її як довгострокової та/або поточної дебіторської заборгованості.

Визначення довгострокової дебіторської заборгованості згідно П(С)БО

10 досить неоднозначне і вимагає конкретизації. Тому в розпорядчому документі підприємства щодо організації бухгалтерського обліку необхідно зазначати, в результаті якої діяльності у підприємства виникатиме саме довгострокова дебіторська заборгованість. При цьому треба мати на увазі, що певні види дебіторської заборгованості апіорі не можуть бути довгостроковою, зокрема, заборгованість за товари, роботи, послуги, заборгованість підзвітних осіб, дебіторська заборгованість по сплаті податків. В той же час, дебіторська заборгованість покупців і замовників, забезпечена векселями, може перейти з поточної у довгострокову в разі строку погашення векселя більше 12 місяців. Така класифікація потрібна для вибору рахунків обліку та оцінки заборгованості на дату визнання та на дату погашення. Поточна дебіторська заборгованість окремого дебітора оцінюється на дату балансу за сумою погашення, що за визначенням дорівнює сумі первісного визнання. У фінансовій звітності загальна сума поточної дебіторської заборгованості відображається за чистою реалізаційною вартістю.

При аналізі ступеня погашення поточної дебіторської заборгованості та коефіцієнта сумнівності за обраний період аналізу підприємство в змозі прийняти рішення щодо забезпечення дотримання строків погашення, страхування ризиків непогашення шляхом запровадження штрафних санкцій, управління заборгованістю. Довгострокова дебіторська заборгованість, за якою нараховуються проценти (довгострокові векселі та інші фінансові інструменти, якими забезпечена дебіторська заборгованість) на дату балансу оцінюється за теперішньою вартістю, яка враховує втрату вартості грошової одиниці в часі.

Класифікація дебіторської заборгованості за строками погашення передбачає визначення її як:

строкової – термін оплати якої ще не настав або знаходиться в межах умов контракту;

сумнівної – заборгованості, термін сплати якої вже минув, але

знаходиться в межах строку позовної давності, або щодо якої не закінчені розглядом позовні вимоги;

безнадійної – строки погашення та строки позовної давності вже минули, рішення суду про стягнення не на користь позивача, боржник припинив діяльність і при ліквідації підприємства позов кредитора залишився без задоволення.

Оцінка дебіторської заборгованості за такими класифікаційними ознаками дасть можливість підприємству організувати роботу по вчасному стягненню строкової заборгованості, сумнівних боргів, зменшити ризики втрат від безнадійної заборгованості шляхом створення резерву сумнівних боргів.

З метою організації цих процедур підприємство повинно визначитись з переліком видів дебіторської заборгованості, щодо якої йому доцільно створювати такий резерв. Діючим П(С)БО 10 [11] цей перелік жорстко не визначений. Традиційно, створення резерву передбачалось лише для поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Але в залежності від специфіки діяльності підприємства цей перелік може бути розширений. До нього можуть бути включені такі види заборгованості, як розрахунки за претензіями (претензійні позови можуть розглядатися досить довго); розрахунки по відшкодуванню матеріальних збитків (інколи підприємства в разі неплатоспроможності працівників приймають рішення про списання таких видів заборгованості завчасно); і т. ін.

Організаційні процедури, що забезпечують визнання за облікове відображення розрахунків з дебіторами включають організацію документування, організацію податкового супроводження, організацію проведення інвентаризації розрахунків. При цьому треба враховувати зміни до системи документального супроводження розрахункових операцій, за якими певні види первинних документів, що використовувались традиційно, змінили свій статус або форму застосування.

Рахунок-фактура визнаний первинним документом і доповнений

частиною визнання виконаних робіт (інвойс); акти виконаних робіт не є обов'язковими до використання. Внесені зміни у документування податкового супроводження розрахункових операцій та електронного адміністрування справляння податку на додану вартість, який супроводжує значну частину розрахунків з дебіторами, зокрема, за авансами виданими, з підзвітними особами, за розрахунками за претензіями, за розрахунками по відшкодуванню матеріальних збитків та ін.

Все це вимагає не лише досконалої організації документообороту на підприємстві. Необхідно опрацювати методику та порядок складання первинних документів, визначити правила, необхідність та доцільність правильного та своєчасного їх виконання.

Інвентаризація розрахункових операцій та дебіторської заборгованості не лише вимога підготовчої роботи при складанні річної фінансової звітності. Проведення її регулярно протягом облікового періоду дозволяє визначати реальну суму боргів, контролювати стан розрахунків та вчасно розпочинати претензійну роботу по їх стягненню, оцінювати сумнівність та безнадійність заборгованості, обирати всі можливі способи погашення та мінімізації втрат. З метою організації інвентаризації розрахунків з дебіторами доцільно в розпорядчому документі з організації обліку визначати черговість її проведення щодо різних її видів, створювати інвентаризаційні комісії з залученням не лише спеціалістів з бухгалтерського обліку, а також маркетологів, юристів, аналітиків, фінансистів, менеджерів. Значення дебіторської заборгованості як основного джерела фінансових ресурсів підприємства вимагає створення таких робочих груп та організації їх командної роботи для прийняття відповідних управлінських рішень.

Суттєвий вплив на організацію розрахунків з дебіторами має організація обліку її погашення та ліквідації. За нормальних умов господарювання ці питання так гостро не стоять. З метою забезпечення стабільності фінансових надходжень від погашення визнаної дебіторської заборгованості доцільним є проведення певних організаційних процедур та

використання фінансових інструментів. До таких організаційних процедур відносяться: передбачення у контрактах умов виконання зобов'язань, форс-мажорних обставин відстрочки платежів, штрафних санкцій, можливості пролонгації тривалості договору; визначення можливості оформлення комерційного кредиту шляхом складання простого чи переказного векселя з виплатою відсотків; переуступка заборгованості кредиторю; продаж заборгованості банку з дисконтом – факторинг; ведення претензійної справи з розглядом у суді; укладання форвардних, форфейтингових контрактів та продаж опціонів.

Організація бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами потребує комплексного підходу управлінського персоналу підприємства до вирішення проблем забезпечення стабільності фінансових потоків, в першу чергу, внаслідок основної діяльності та реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Запропоновані заходи в певній мірі стосуються саме організації розрахунків з покупцями і замовниками, заборгованість яких складає значну частку в структурі оборотних активів підприємства. Комплексна система організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами в єдності методичних та організаційних аспектів дозволить також забезпечити вчасність та повноту погашення іншої дебіторської заборгованості

1.3. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами на енергетичних підприємствах

Правові засади організації документального оформлення розрахунків з покупцями та замовниками досить чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з

найважливіших і складних елементів. Рівні нормативно-правового регулювання аналізу та обліку розрахунками з покупцями та замовниками представлено на рис. 1.4.

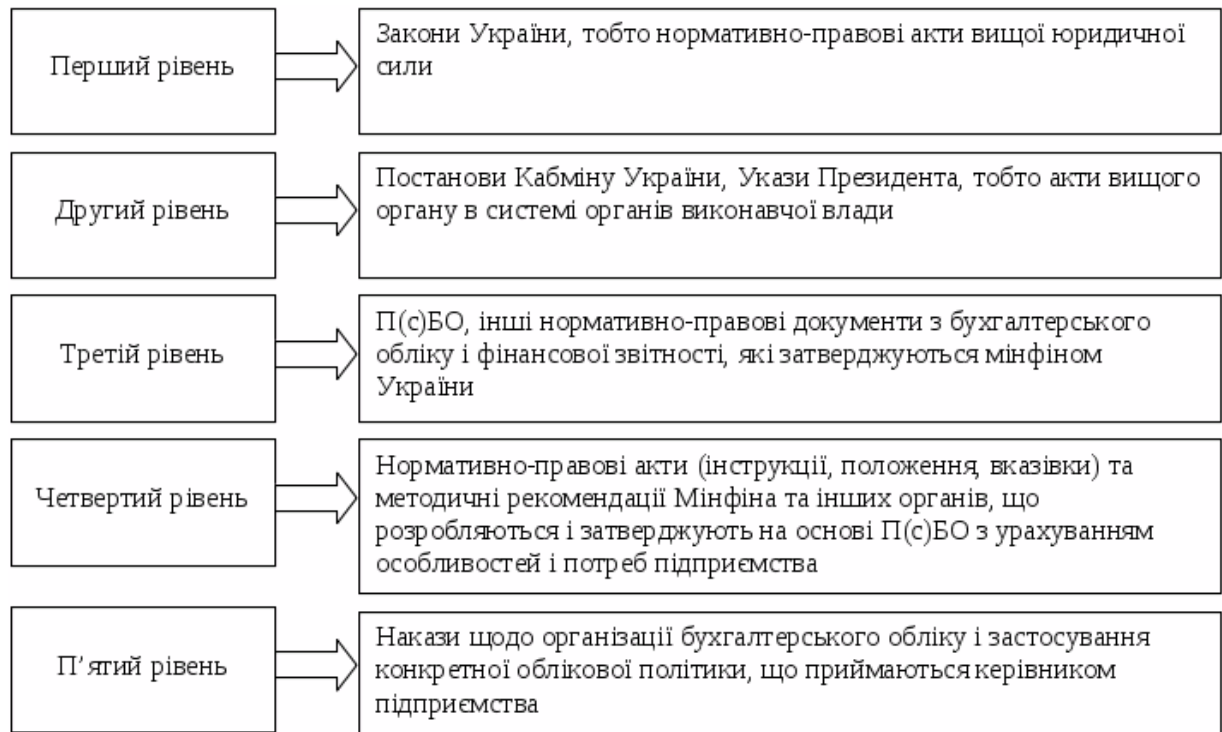

Рис. 1.4. Рівні нормативно-правового регулювання аналізу та обліку розрахунками з покупцями та замовниками

Джерело: [55, с.152]

Нормативні документи першого рівня регламентації мають досить вагоме значення, адже їм надається першочергова перевага при розгляді проблемних питань, вони домінують над іншими нормативними документами. При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України від 16.01.2003 р. №435, в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу [65].

Досить складним питанням в обліку розрахунків з покупцями та замовниками займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, і є досить

актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. №2755-VI, де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, визначаються особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [36].

Також питання регулювання відносин між покупцями та замовниками висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 №1023-XII [50]. У цьому законодавчому акті регулюються відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлюються права споживачів і визначається механізм реалізації державного захисту їх прав.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV [44], в якому визначаються правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до цього закону суб'єкт господарювання самостійно визначає облікову політику, в якій відображаються основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 №2343-XII [45]. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання на методичному рівні. Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 р. №237 [11]. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій

заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Визнання дебіторської заборгованості також регламентується П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»: «безумовні права вимоги і зобов'язання визнаються фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, якщо за умовами контракту підприємство має право на отримання грошових коштів або бере на себе зобов'язання сплатити грошові кошти» [63]. Тобто, згідно П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом за умови одержання у майбутньому економічних вигод, а згідно П(С)БО 13 – одержання лише грошових коштів.

Також зауважимо, що згідно П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» суму витрат від зменшення корисності фінансового активу визначають як різницю між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. При цьому згідно даного Стандарту методи формування резерву сумнівних боргів не передбачені [63].

Питання дебіторської заборгованості висвітлено в 1, 15, 16 стандартах [16; 12; 5]. У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. №73 представлено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі у складі активів [16].

П(С)БО 15 «Дохід» від 29.11.99 р. № 290 висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг [12]. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства.

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 «Витрати» від 31.12.99 р. № 318 [5]. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат

включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Також на методичному рівні вітчизняні підприємства керуються Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцією про його застосування від 30.11.1999 р. № 291 [35], де встановлено позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку. Згідно до Інструкції облік розрахунків з дебіторами здійснюють на таких рахунках: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів, 34 «Короткострокові векселі одержані». Кожне підприємство, враховуючи свої організаційно-технологічні особливості діяльності, відкриває до них аналітичні рахунки і фіксує в робочому плані рахунків [37].

Досить важливого значення в обліку та аналізі розрахунків з покупцями та замовниками набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо їх обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці. В наказі про облікову політику суб'єкту господарювання доцільно відображати методику визнання безнадійної дебіторської заборгованості.

В Положенні про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 №879 в 7.2 передбачено, що при інвентаризації усім дебіторам підприємства-кредитори повинні передати виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії (робочій інвентаризаційній комісії) для підтвердження реальності заборгованості. Підприємства-дебітори мають підтвердити заборгованість або заявити свої заперечення [38].

В наказі про облікову політику суб'єктам господарювання бажано відображати порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості.

Загалом, при складанні Наказу «Про облікову політику» на підприємстві доцільно вказати наступне коло напрямків: порядок організації та оформлення договірних відносин; склад і обсяг комерційної таємниці та порядок її захисту; розробка посадової інструкції бухгалтера до функцій якого входить облік розрахунків з дебіторами; форму ведення бухгалтерського обліку; організацію документації і документообігу; організацію, умови й строки зберігання документів та облікових реєстрів на підприємстві; робочий план рахунків; методи, способи і дату визначення величини резерву сумнівних боргів; порядок обліку резерву сумнівних боргів для різних видів поточної дебіторської заборгованості; методика визнання безнадійної дебіторської заборгованості; порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості; класифікаційні групи поточної дебіторської заборгованості; порядок обліку векселів. Робочий план рахунків бухгалтерського обліку розрахунків з розрахунків з покупцями та замовниками повинен містити синтетичні рахунки та субрахунки до них, необхідні для ведення його бухгалтерського обліку відповідно до вимог своєчасності й повноти обліку та звітності. В ньому може бути використано стільки рахунків і субрахунків, скільки необхідно для відображення таких розрахунків.

На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [27].

Однак жоден з наведених стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 «Фінансові

інструменти: визнання та оцінка» вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів» [27].

Отже, проаналізований перелік нормативно-законодавчих актів обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками не обмежується представленими вище документами. Вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що інколи суперечать один одному, допомагає організувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві. Крім того, для удосконалення обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками необхідно здійснити наступні заходи: внести зміни у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.

Оскільки *об'єктом* нашого дослідження є розрахунки з дебіторами на підприємстві «зеленої» енергетики, то коротко охарактеризуємо нормативно-правові акти України саме в цій сфері.

Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» був прийнятий 25 вересня 2008 року. Закон передбачає обов'язкове придбання постачальниками електроенергії (енергоринком) від наступних джерел:

- малі гідроелектростанції (встановленою потужністю до 10 МВт);
- вітрові електростанції;
- сонячні електростанції;

– електростанції, що використовують біомасу як паливо [47].

Зелений тариф може використовуватись виробником протягом 10 років з моменту встановлення.

Закон України від 04.06.2015 р. № 514-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії» [46]. Відповідно до чинного Закону «зелений» тариф прив'язано до курсу євро до 2030 року, що дозволяє нівелювати ризики інфляції. Також скасовано вимогу щодо «місцевої складової» та запроваджено надбавку до тарифу за використання українського обладнання. Загалом «зелені» тарифи в Україні сьогодні є одними з найбільших в Європі.

Порядок купівлі гарантованим покупцем електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, затверджений Постановою НКРЕКП № 641 від 26.04.2019 р. визначає:

1) порядок купівлі-продажу гарантованим покупцем електричної енергії у виробників, яким встановлено «зелений» тариф, та суб'єктів господарювання, які за результатами аукціону набули право на підтримку;

2) правила функціонування балансуєчої групи гарантованого покупця;

3) розрахунок вартості послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, що здійснюється гарантованим покупцем;

4) порядок затвердження Регулятором розміру вартості послуг із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел;

5) розрахунок вартості послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, що здійснюється постачальником універсальних послуг [40].

Виробником за «зеленим» тарифом є суб'єкт господарювання, що здійснює виробництво електричної енергії із використанням альтернативних джерел енергії та продаж електричної енергії гарантованому покупцю за

«зеленим» тарифом відповідно до укладеного між ними договору. Для здійснення купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом кандидат у виробники за «зеленим» тарифом укладає з гарантованим покупцем договір купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом.

В липні 2020 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон «Про вдосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії», який закріплює ключові положення Урядового меморандуму з виробниками «зеленої» енергетики. Цей закон дасть змогу зменшити тариф для сонячних електростанцій на 15 %, а для вітрових електростанцій — на 7,5 % [17].

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ НА ЕНЕРГЕТИЧНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне підприємство «МАЯК» засноване 12.02.2001 року. Основним видом діяльності підприємства є виробництво електричної енергії з альтернативних джерел енергії, а саме мала гідроенергетика.

При використанні гідропотенціалу малих річок України можна досягти значної економії паливно-енергетичних ресурсів, причому розвиток малої гідроенергетики сприятиме децентралізації загальної енергетичної системи, чим вирішить ряд проблем в енергопостачанні віддалених і важкодоступних районів сільської місцевості.

Переваги малої гідроенергетики:

- виробництво електроенергії без використання викопного органічного та ядерного палива, значний термін служби та висока надійність експлуатації;
- передбачуваність та забезпеченість режимів роботи, висока маневреність і коефіцієнт готовності, можливість повної автоматизації процесу експлуатації;
- мінімальний вплив на навколишнє середовище при правильному виборі місця розташування та дотримання екологічного законодавства;
- мінімальний вплив на ландшафт та незначне відчуження земельних ділянок;
- додаткові можливості для ведення рибного господарства, зрошення, водопостачання.

З 10.06.2019 року ПП «МАЯК» є учасником нового ринку електричної енергії.

Підприємство отримало ліцензію з виробництва електричної енергії

згідно постанови НКРЕКП № 1205 від 25.06.2019 року та ліцензію з постачання електричної енергії споживачу згідно постанови НКРЕКП № 762 від 24.07.2018 року.

Додаток 1 до Порядку опублікування інформації про частку кожного джерела енергії, використаного для виробництва електричної енергії, та вплив на навколишнє природне середовище, спричинений виробництвом електричної енергії містить Інформацію про частку кожного джерела енергії, використаного для виробництва електричної енергії. За 2018-2020 роки ПП «Маяк» частка енергії хвиль та припливів, гідроенергії складала 100%, у т. ч. електрична енергія, вироблена мікрогідроелектростанціями – 28,27%, електрична енергія, вироблена мінігідроелектростанціями – 71,73% відповідно [42].

Правила роздрібного ринку електричної енергії регулюють розміщення інформації щодо частки кожного джерела енергії, яка була використана у загальній структурі балансу купленої та/або виробленої електричної енергії на власних електроустановках та вплив на навколишнє середовище, спричинений таким виробництвом електроенергії (питомі показники викидів CO₂ та радіоактивне забруднення). За 2020 рік ці дані наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Частка кожного джерела енергії, яка була використана у загальній структурі балансу купленої та/або виробленої електричної енергії на власних електроустановках, 2020 р.

Джерело енергії, яке було використане для виробництва електроенергії (частка витрат на 1 кВт·год)	За 2020 рік, %
Вугілля	13,20
природний газ	3,69
ядерне паливо	15,43
гідроенергія (об'єкти великої гідроенергетики)	4,82
відновлювані джерела енергії	62,83
інші джерела	0,03

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу фактично за 2018 рік складала 33 особи, за 2019 та 2020 роки – 34 особи.

Для більш детальної економічної характеристики досліджуваного підприємства розглянемо дані табл. 2.2, де розраховані основні показники фінансово-господарської діяльності ПП «Маяк» (додаток А).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПП за період 2018-2020 рр. зріс на 2,3%, або на 170,4 тис. грн, а собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) збільшилась на 17,6%, або на 810,4 тис. грн.

Таблиця 2.2

Результати фінансово-економічної діяльності підприємства, тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Різниця 2020 до 2018 рр. (+,-)	2020 р. в % до 2018 р.
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	7466,8	7123,8	7637,2	170,4	102,3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	4594,6	3874,1	5405	810,4	117,6
Валовий прибуток (збиток)	2872,2	3249,7	2232,2	-640	77,7
Фінансовий результат від операційної діяльності	990	854,1	629,3	-360,7	63,6
Фінансовий результат до оподаткування	990	854,1	629,3	-360,7	63,6
Чистий фінансовий результат	811,8	700,4	516	-295,8	63,6

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

Ці та інші фактори спричинили зниження розміру валового прибутку ПП на 640 тис. грн (з 2872,2 тис. грн у 2018 році до 2232,2 тис. грн у 2020 році), або на 23,3 в.п. Чистий прибуток ПП «Маяк» зменшився за останні три роки на 36,4% (або на 295,8 тис. грн), що досить показово засвідчує зниження ефективності та результативності діяльності підприємства.

Критерієм фінансового стану підприємства є його платоспроможність, тобто готовність виконати без затримки першочергові платіжні зобов'язання

за рахунок наявних коштів та поточних надходжень від господарської діяльності. Підприємство вважається платоспроможним, якщо сума готівки, дебіторської заборгованості та інших легко ліквідних активів більша або дорівнює першочерговим платіжним зобов'язанням.

Як свідчать дані табл. 2.3, величина власного капіталу ПП на кінець 2020 року склала 11374 тис. грн., що на 641,7 тис. грн більше аналогічного показника 2018 року.

Таблиця 2.3

Показники ліквідності ПП «Маяк» за 2018-2020 рр.

Показники	Алгоритм розрахунку	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Різниця 2020 до 2018 рр. (+,-)
Величина власного капіталу, тис. грн	Підсумок звіту про власний капітал	10733	10933	11374	641,7
Маневреність грошових коштів	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Власний капітал}}$	0,06	0,01	0,01	-0,05
Коефіцієнт покриття загальний	$\frac{\text{Оборотні кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	1,73	2,80	1,75	0,02
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	0,30	0,14	0,04	-0,26
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	0,30	0,14	0,04	-0,26
Частка оборотних коштів у активах	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Всього активів}}$	0,30	0,23	0,42	0,12
Частка запасів у оборотних активах	$\frac{\text{Запаси}}{\text{Оборотні активи}}$	0,20	0,19	0,15	-0,05

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

Показник маневреності грошових коштів протягом досліджуваного періоду знизився до 0,01 (з 0,06 п.), а коефіцієнти поточної та абсолютної ліквідності зменшились на 0,26 п. Поряд з цим відзначаємо незначне зростання загального коефіцієнту покриття – з 1,73 у 2018 році до 1,75 – у 2020 році, що позитивно характеризує платоспроможність і ліквідність досліджуваного товариства.

Частка оборотних коштів у активах підприємства протягом 2018-2020 років збільшилась (на 0,12 п.), при цьому питома вага запасів у оборотних активах знизилась з 20 до 15%, що має свої як негативні, так і позитивні сторони.

Аналіз даних табл. 2.4 показує, що величина коефіцієнта концентрації власного капіталу у ПП «Маяк» є досить значною – 0,83 п. у 2018 та 0,76 – у 2020 роках відповідно, звідки можна зробити висновок — майже все майно підприємства сформовано за рахунок власних джерел коштів.

Таблиця 2.4

Показники фінансової стійкості ПП «Маяк» за 2018-2020 рр.

Показники	Алгоритм розрахунку	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Зміна 2020 до 2018 рр. (+,-)
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства	(Вартість основних засобів - Сума накопиченої амортизації) / Вартість майна підприємства за підсумком балансу	0,28	0,24	0,17	-0,11
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал / Активи	0,83	0,92	0,76	-0,07
Коефіцієнт фінансової залежності	Активи / Власний капітал	1,21	1,09	1,32	0,11
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	Залучений капітал / Всього коштів підприємства	0,00	0,00	1,02	1,02
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових	Довгострокові зобов'язання / (Довгострокові зобов'язання + Власний капітал)	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

Протягом досліджуваного періоду для приватного підприємства характерним є досить невисоке значення коефіцієнта фінансової залежності – 1,21 на кінець 2018 та 1,32 – на кінець 2020 років. Коефіцієнти концентрації

залученого капіталу та довгострокового залучення позикових коштів протягом досліджуваного періоду перебували на нульовій позначці відповідно, оскільки підприємство не залучало позикові кошти.

У багатьох країнах з розвиненими ринковими відносинами вважається цілком достатнім, якщо коефіцієнт фінансової незалежності дорівнює або більший 0,5. Це впливає з того, що, реалізуючи половину майна, підприємство зможе погасити свої боргові зобов'язання. Решта показників - похідні від проаналізованого і їх розрахунок поглиблює нашу уяву про структуру коштів підприємства.

Окремі види активів підприємства мають різну швидкість обороту. Так, найбільший період обороту має нерухоме майно, інші необоротні активи (основні засоби, нематеріальні активи та ін.), які являють собою засоби, призначені для довгострокового використання. Всі інші активи, які називають поточними (оборотними), будучи призначені для реалізації чи споживання, можуть багаторазово змінювати свою форму (матеріально-речову на грошову і навпаки) протягом одного операційного (виробничого) циклу.

Інтенсивність використання поточних активів оцінюють за коефіцієнтами оборотності і завантаження поточних активів, а також тривалістю одного обороту, вивільненням або додатковим залученням активів внаслідок зміни швидкості їх обертання. Прискорення (сповільнення) оборотності оборотних засобів призводить до вивільнення або потребує для виконання виробничої програми додаткового залучення певної вартості поточних активів.

Розглянемо динаміку показників оборотності поточних активів у аналізованому підприємстві (табл. 2.5). Дані таблиці в цілому засвідчують значні зміни показників ділової активності ПП «Маяк» протягом 2018-2020 років. Так, загальна оборотність капіталу знизилась на 0,07 п, в тому числі знизилась оборотність мобільних засобів (на 0,07 п.) та матеріальних оборотних коштів (на 0,74 п.).

Таблиця 2.5

Показники ділової активності ПП «Маяк» за 2018-2020 роки

Показники	Алгоритм розрахунку	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Різниця 2020 до 2018 рр. (+,-)
Оборотність капіталу	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Підсумок балансу}}$	0,58	0,60	0,51	-0,07
Оборотність мобільних засобів	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Підсумок 1 і 2 розділу активу балансу}}$	0,58	0,60	0,51	-0,07
Оборотність матеріальних оборотних коштів	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Підсумок 2 розділу активу балансу}}$	1,94	2,57	1,21	-0,74
Оборотність дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Дебіторська заборгованість}}$	3	3	2	-1,56
Середній строк обороту дебіторської заборгованості	$\frac{360 * \text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Виручка від реалізації}}$	116	106	234	117,39
Оборотність кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Кредиторська заборгованість}}$	4	9	3	-0,77
Середній строк обороту кредиторської заборгованості	$\frac{360 * \text{Кредиторська заборгованість}}{\text{Виручка від реалізації}}$	99	38	125	26,52
Фондовіддача необоротних активів	$\frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Необоротні активи}}$	0,82	0,78	0,88	0,06
Оборотність власного капіталу	$\frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Власний капітал}}$	1	1	1	-0,02

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

При оцінці дебіторської заборгованості слід мати на увазі, що чим більший період погашення заборгованості, то це не тільки її знецінення, а й збільшення ризику непогашення. Наведені розрахунки засвідчують уповільнення оборотності дебіторської заборгованості у ПП «Маяк» в 2020 р.

порівняно з 2018 р. на 1,56 п., що збільшило середній строк обороту дебіторської заборгованості на 117 днів (тобто, збільшився строк погашення дебіторської заборгованості зі 116 до 234 дні).

Аналіз розрахунково-платіжної дисципліни поряд з вивченням дебіторської заборгованості передбачає, перш за все, оцінку стану розрахунків з постачальниками.

Так, оборотність кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства протягом 2018-2020 років зазнала незначних змін: а саме, зменшилась з 4 до 3 оборотів (або на 1 п.), при цьому середній строк обороту кредиторської заборгованості зріс на 26,5 днів (з 99 до 125 днів відповідно), що засвідчує своєчасність її погашення, авторитет підприємства, довіру постачальників, кредиторів та інвесторів і, як наслідок, у майбутньому може підвищити його економічний потенціал.

Результативність діяльності підприємства оцінюють за допомогою абсолютних і відносних показників. Друга група показників менше залежить від інфляції, ніж перша, і в сучасних умовах використовується ширше. Їх розраховують відношенням прибутку до вкладеного капіталу (власного, інвестованого, залученого тощо). Економічний зміст вказаних показників (їх прийнято називати рентабельністю) полягає в тому, що вони характеризують прибуток, який отримують з кожної грошової одиниці засобів (власних або залучених), вкладених у підприємство. Аналіз динаміки основних показників зробимо за даними табл. 2.6.

Оцінка наведених показників дає підставу зробити такі висновки. У цілому по підприємству спостерігається погіршення використання майна. Це стосується сукупних активів і власного капіталу.

Рентабельність продаж на протязі 2018-2020 років дещо знизилась – з 0,38 до 0,29 в.п. відповідно, що є негативним результатом господарювання. Рентабельність основної діяльності у ПП «Маяк» знизилась з 63% у 2018 році до 41% у 2020 році. Дещо знизилась рентабельність власного капіталу (на 3 в.п.).

Одночасно відзначаємо негативний факт збільшення періоду окупності власного капіталу ПП – з 13 до 22 днів у 2018 та 2020 роках відповідно.

Таблиця 2.6

Показники рентабельності ПП «Маяк» за 2018-2020 рр.

Показники	Алгоритм розрахунку	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Різниця 2020 до 2018 рр. (+,-)
Рентабельність продажу	Прибуток від реалізації продукції	0,38	0,46	0,29	-0,09
	Виручка від реалізації				
Рентабельність основної діяльності	Прибуток від реалізації продукції	0,63	0,84	0,41	-0,21
	Витрати виробництва				
Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток Власний капітал	0,08	0,06	0,05	-0,03
Період окупності власного капіталу	Власний капітал Чистий прибуток	13,22	15,61	22,04	8,82
Рентабельність усього капіталу підприємства	Загальний прибуток Підсумок балансу	0,82	0,91	0,75	-0,07

Джерело: розраховано автором за даними ПП «Маяк»

При аналізі слід звернути увагу на взаємозв'язок між показниками рентабельності активів (майна), їх оборотністю і рентабельністю реалізованої продукції. Тобто, йдеться про те, що прибуток підприємства, отриманий з кожної гривні засобів, вкладених в активи, залежить від оборотності засобів і від того, яка частка прибутку у виручці від реалізації.

Облікова інформація про господарство, його стан та зміни стану знаходять широке коло користувачів, які використовують цю інформацію для прийняття рішень. В умовах ринкових відносин коло користувачів облікової інформації постійно зростає. Облікова інформація насамперед використовується всередині підприємства, тобто, самим підприємством, його керівниками для управління, для прийняття рішень на різних рівнях менеджменту. Разом з тим, підприємство працює не ізольовано, воно має

різноманітні стосунки з навколишнім діловим та суспільним середовищем. Це банки, постачальники, покупці, інвестори тощо.

2.2. Особливості організації обліку розрахунків з дебіторами на енергетичному підприємстві

Приватне підприємство «МАЯК», яке діє на підставі ліцензії на постачання електричної енергії споживачу від 24.07.2018 року згідно постанови НКРЕКП №762 відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» [52] та Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 14.03.2018 №312 (далі - ПРРЕЕ), із змінами, внесеними Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26 червня 2020 року №1219, укладає договір про постачання електричної енергії споживачу.

Договір є публічним договором приєднання, який встановлює порядок та умови постачання електричної енергії як товарної продукції споживачу постачальником електричної енергії та укладається сторонами, з урахуванням статей 633, 634, 641, 642 Цивільного кодексу України [65], шляхом приєднання Споживача до умов цього договору.

Споживач розраховується з Постачальником за електричну енергію за цінами, що визначаються відповідно до механізму визначення ціни електричної енергії, згідно з обраною Споживачем комерційною пропозицією, яка є додатком 2 до Договору.

У разі надання у встановленому порядку Постачальником Споживачу повідомлення про зміни умов Договору (у тому числі зміну ціни), що викликані змінами регульованих складових ціни (тарифу на послуги з передачі та/або розподілу електричної енергії) та/або змінами в нормативно-правових актах щодо формування цієї ціни або умов постачання електричної

енергії, Договір вважається із зазначеної в повідомленні дати зміни його умов (але не раніше ніж через 20 днів від дня надання Споживачу повідомлення):

1) розірваним (без штрафних санкцій) за ініціативою Споживача - у разі надання Постачальнику письмової заяви Споживача про незгоду/неприйняття змін;

2) зміненним на запропонованих Постачальником умовах - якщо Споживач не надав Постачальнику письмову заяву про незгоду/неприйняття змін.

Спосіб визначення ціни (тарифу) електричної енергії зазначається в комерційній пропозиції Постачальника.

Для одного об'єкта споживання (площадки вимірювання) застосовується один спосіб визначення ціни електричної енергії.

Інформація про діючу ціну електричної енергії має бути розміщена на офіційному веб-сайті Постачальника не пізніше ніж за 20 днів до початку її застосування із зазначенням порядку її формування.

Ціна електричної енергії має зазначатися Постачальником у рахунках про оплату електричної енергії за цим Договором, у тому числі у разі її зміни.

У випадках застосування до Споживача диференційованих цін електричної енергії суми, вказані в рахунках, відображають середню ціну, обчислену на базі різних диференційованих цін.

Розрахунковим періодом за Договором є календарний місяць.

Розрахунки Споживача за Договором здійснюються на поточний рахунок із спеціальним режимом використання (далі - спецрахунок) [42].

При цьому, Споживач не обмежується у праві здійснювати оплату за цим Договором через банківську платіжну систему, он-лайн переказ, поштовий переказ, внесення готівки через касу Постачальника та в інший не заборонений законодавством спосіб.

Оплата вартості електричної енергії за цим Договором здійснюється Споживачем виключно шляхом перерахування коштів на спецрахунок

Постачальника.

Оплата вважається здійсненою після того, як на спецрахунок Постачальника надійшла вся сума коштів, що підлягає сплаті за куповану електричну енергію відповідно до умов цього Договору. Спецрахунок Постачальника зазначається у платіжних документах Постачальника, у тому числі у разі його зміни.

Оплата рахунка Постачальника за цим Договором має бути здійснена Споживачем у строк, визначений у рахунку, який не може бути меншим 5 (п'яти) робочих днів з моменту отримання його Споживачем, або протягом 5 (п'яти) робочих днів від дати, зазначеної у комерційній пропозиції, щодо оплати рахунку, оформленого Споживачем.

Всі платіжні документи, що виставляються Постачальником Споживачу, мають містити чітку інформацію про суму платежу, порядок та строки оплати, що погоджені Сторонами цього Договору, а також інформацію щодо адреси, телефонів, офіційних веб-сайтів для отримання інформації про подання звернень, скарг та претензій щодо якості постачання електричної енергії та надання повідомлень про загрозу електробезпеки.

Якщо Споживач не здійснив оплату за цим Договором у строки, передбачені комерційною пропозицією, Постачальник має право здійснити заходи з припинення постачання електричної енергії Споживачу у порядку, визначеному ПРРЕЕ.

У разі порушення Споживачем строків оплати за Договором, Постачальник має право вимагати сплату пені. Пеня нараховується за кожен день прострочення оплати. Споживач сплачує за вимогою Постачальника пеню у розмірі, що визначається Договором та зазначається в комерційній пропозиції, яка є додатком 2 до Договору.

У разі виникнення у Споживача заборгованості за електричну енергію за цим Договором Споживач повинен звернутися до Постачальника із заявою про складення графіка погашення заборгованості на строк не більше 12 місяців та за вимогою Постачальника подати довідки, що підтверджують

неплатоспроможність (обмежену платоспроможність) Споживача. Графік погашення заборгованості оформляється додатком до цього договору або окремим договором про реструктуризацію заборгованості. Укладення Сторонами та дотримання Споживачем графіка погашення заборгованості не звільняє Споживача від здійснення поточних платежів за договором.

У разі недотримання графіка погашення заборгованості або прострочення оплати поточних платежів Постачальник має право здійснити заходи з припинення постачання електричної енергії Споживачу у порядку, визначеному Договором.

Споживач здійснює плату за послугу з розподілу (передачі) електричної енергії або у складі вартості (ціни) електричної енергії Постачальника, або безпосередньо оператору системи, з яким Споживач має діючий договір споживача про надання послуг з розподілу/передачі електричної енергії. Спосіб оплати послуги з розподілу (передачі) електричної енергії зазначається в комерційній пропозиції, яка є додатком до Договору.

Споживач може змінити спосіб оплати через діючого Постачальника на оплату напряму оператору системи, з яким Споживач має діючий договір споживача про надання послуг з розподілу/передачі електричної енергії, за послугу з розподілу/передачі електричної енергії шляхом вибору відповідної комерційної пропозиції Постачальника.

При укладенні Договору Постачальник інформує Споживача про можливість оплати послуги з розподілу/передачі напряму оператору системи, з яким споживач має діючий договір споживача про надання послуг з розподілу/передачі електричної енергії, та надає відповідні роз'яснення.

Споживач, електроустановки якого приєднані на території здійснення ліцензованої діяльності оператора системи розподілу, відшкодовує у вартості (ціні) електричної енергії Постачальнику також вартість закупленої послуги з передачі електричної енергії, спожитої Споживачем.

Постачальник зобов'язаний при виставленні рахунка за електричну

енергію Споживачу окремо вказувати суму вартості оплачуваної послуги з розподілу та/або передачі електричної енергії у складі оплати вартості електричної енергії.

Споживач має право обрати на розрахунковий період іншого Постачальника в установленому ПРРЕЕ порядку, за умов, що в нього є укладений договір про розподіл (передачу) електричної енергії з оператором системи та відсутнє припинення постачання електричної енергії внаслідок наявної заборгованості за постачання електричної енергії перед діючим Постачальником.

Порядок звіряння фактичного обсягу спожитої електричної енергії на певну дату чи протягом відповідного періоду визначається відповідно до комерційної пропозиції, обраної Споживачем.

У разі отримання субсидії та/або пільг з оплати електричної енергії, Споживач повинен здійснити оплату в рамках цього Договору на підставі встановленого порядку, згідно з яким визначається належність побутового споживача до категорії вразливих споживачів.

Інформація про наявність пільг станом на день укладення цього Договору повинна бути зазначена в заяві-приєднанні, яка є додатком 1 до цього Договору. Інформація про можливість надання пільг за цим Договором зазначається в комерційній пропозиції. Якщо в майбутньому Споживач або члени його сім'ї отримують право на пільги з оплати електричної енергії, Споживач повинен негайно звернутися до Постачальника з письмовою заявою та необхідними документами.

Комерційна пропозиція, яка є додатком 2 до Договору, має містити наступну інформацію:

- 1) ціну (тариф) електричної енергії, у тому числі диференційовані ціни (тарифи);
- 2) спосіб оплати (необхідно обрати лише один з варіантів: попередня оплата, по факту, плановий платіж);
- 3) термін надання рахунку за спожитою електричною енергією та строк

його оплати;

4) визначення способу оплати послуг з розподілу/передачі електричної енергії або у складі вартості (ціни) електричної енергії Постачальника, або напряму з оператором системи, з яким Споживач має діючий договір споживача про надання послуг з розподілу/передачі електричної енергії (необхідно обрати лише один з варіантів);

5) розмір пені за порушення строку оплати або штраф;

6) розмір компенсації Споживачу за недодержання Постачальником якості надання комерційних послуг;

7) розмір штрафу за дострокове розірвання Договору у випадках, не передбачених умовами Договору;

8) термін дії Договору та умови пролонгації;

9) дата та підпис споживача;

10) можливість надання пільг, субсидій.

Після прийняття Споживачем комерційної пропозиції Постачальника внесення змін до неї можливе лише за згодою сторін або в порядку, встановленому чинним законодавством, зокрема за ініціативою Постачальника з попередженням за 20 днів і правом Споживача або прийняти пропозицію, або розірвати Договір. Після настання дати, вказаної в попередженні Постачальника, і за відсутності заяви Споживача про розірвання Договору (при факті споживання будь-якого обсягу електричної енергії) Договір вважається зміненим відповідно до запропонованих умов.

2.3. Аналіз стану розрахунків з дебіторами ПП «Маяк»

Основними вітчизняними покупцями (споживачами) ПП «Маяк» за період 2018-2020 років були:

- ДП «Гарантований покупець»;
- ПАТ «НЕК «Укренерго»;
- ПП «Агроспецгосп»;

- Сібекс;
- ТОВ «Генеруюча компанія Енергоперспектива»;
- ТОВ «Поділля метал»;
- ТОВ «Птахокомбінат»;
- Трофименко С.О.;
- ФОП Мельник Валерій Григорович;
- ФОП Рибак О.С.;
- ФОП Саранчук М.Г.

Проаналізуємо динаміку та структуру розрахунків з вітчизняними покупцями за даними журналу-ордеру та Відомості по рахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» за аналізований період.

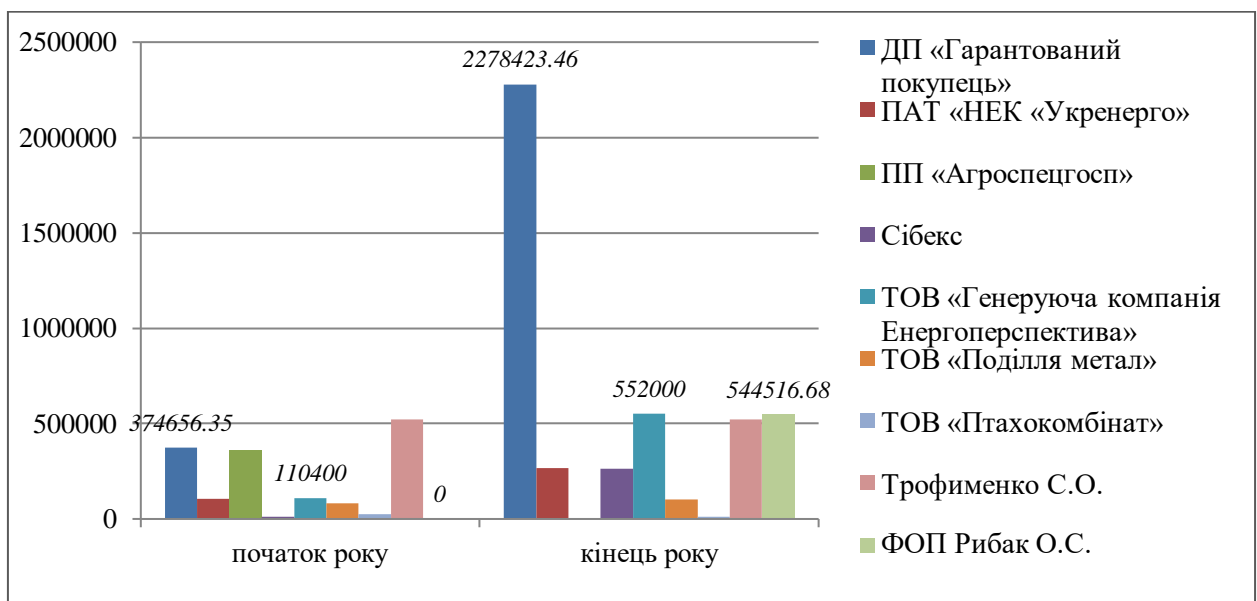

Рис. 2.1. Динаміка розрахунків ПП «Маяк» з вітчизняними покупцями станом за 2020 рік, тис. грн

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Як свідчать дані рис. 2.1, найбільшу частку серед заборгованості споживачів послуг ПП «Маяк» на початок 2020 року займав ФОП Трофименко С.О. із сумою початкового сальдо дебіторської заборгованості у 522900 тис. грн., проте на кінець 2020 року заборгованість цього дебітора

залишилась незмінною, але за розміром суми такої заборгованості на кінець 2020 року на першому місці опинилось ДП «Гарантований покупець» із сумою заборгованості у 2346531 тис. грн.

Проаналізуємо ситуацію за розрахунками з вітчизняними покупцями аналізованого підприємства в динаміці за три останні роки – рис. 2.2.

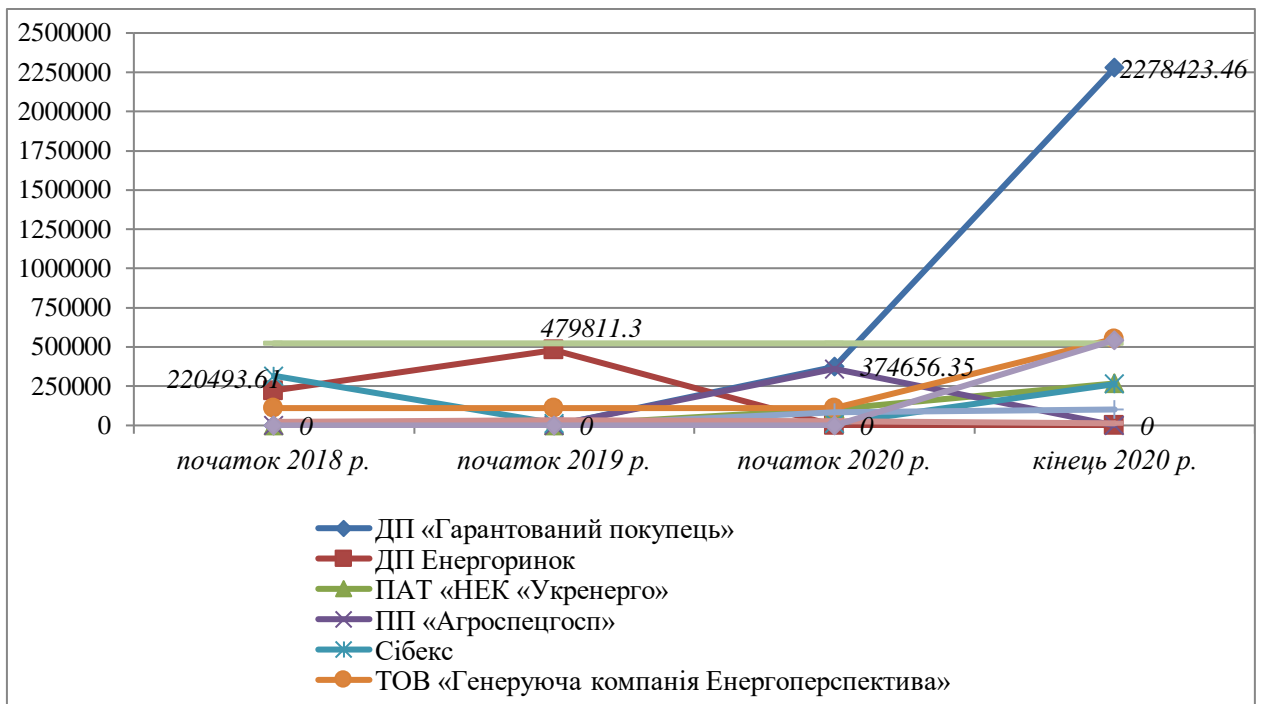

Рис. 2.2. Динаміка розрахунків ПП «Маяк» з вітчизняними покупцями за період 2018-2020 рр, тис. грн

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Як свідчать наведені дані, заборгованість дебіторів перед ПП «Маяк» в динаміці змінювалась більш-менш рівномірно, при цьому деякі споживачі (покупці) погасили повністю або зменшили суми своєї заборгованості (зокрема, ДП Енергоринок, Сібекс та ТОВ «Птахокомбінат»), а інші – навпаки, збільшили суми дебіторської заборгованості за період 2018-2020 років (ДП «Гарантований покупець» – найбільше за останній рік, ПАТ «НЕК «Укренерго», ТОВ «Генеруюча компанія Енергоперспектива», ТОВ «Поділля метал» та ФОП Рибак О.С.).

В цілому за період з початку 2018 року і до кінця 2020 року дебіторська

заборгованість у розрізі субрахунку 361 зросла з 1194054 до 4543789 тис. грн. або у 3,8 рази, що є дуже суттєвим збільшенням і негативно впливає на фінансово-господарський стан досліджуваного енергетичного підприємства.

Дану ситуацію можна пояснити тим, що впродовж 2020 року заборгованість ДП «Гарантований покупець» перед ПП «Маяк» зросла у 6,1 рази, що аж ніяк не залежало від приватного підприємства, оскільки це державний замовник.

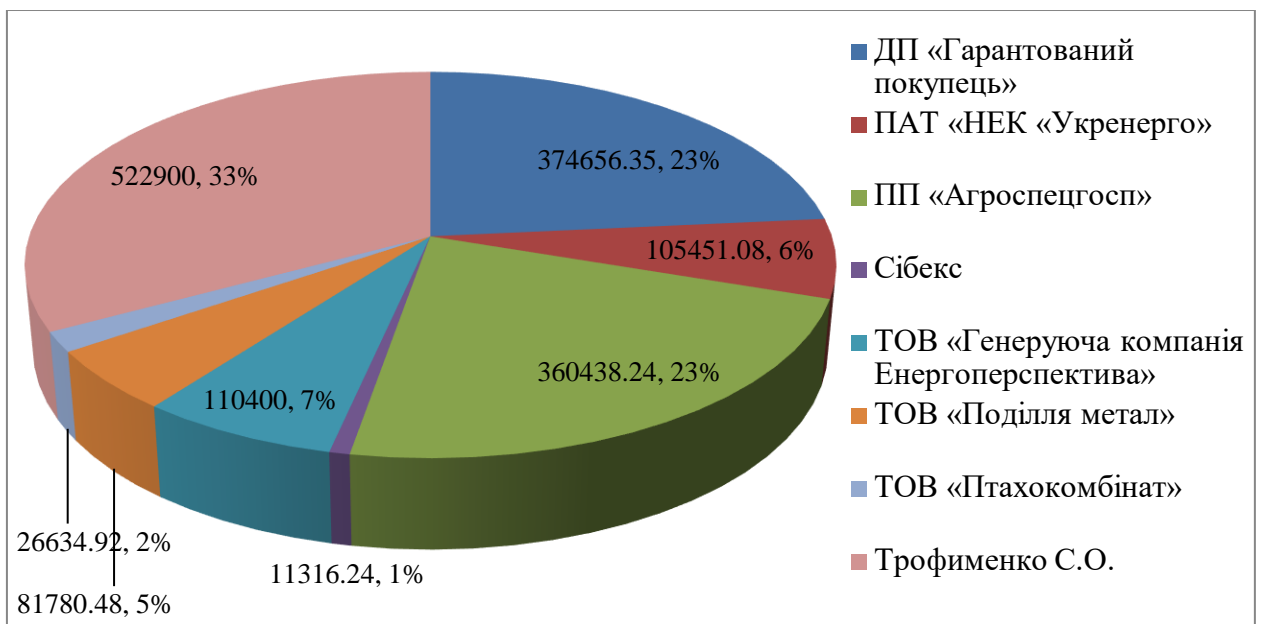

Рис. 2.3. Структура розрахунків ПП «Маяк» з вітчизняними покупцями станом на початок 2020 року, % (тис. грн.)

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Дані рис. 2.3 засвідчують і частково підтверджують зроблені висновки, що найбільші обсяги дебіторської заборгованості перед аналізованим ПП «Маяк» на початок останнього звітнього року мали такі споживачі послуг як ФОП Трофименко С.О. (33% усієї заборгованості), ДП «Гарантований покупець» (23%) та ПП «Агроспецпостач» (теж 23%, але, до речі, за 2020 рік повністю погасило свою заборгованість).

Аналіз даних, відображених на рис. 2.4, засвідчує, що на кінець 2020 року ситуація кардинально змінилася, а саме: половину заборгованості

припадало на ДП «Гарантований покупець», по 12% - на ФОП Рибак О.С., Трофименко С.О. та ТОВ «Генеруюча компанія Енергоперспектива».

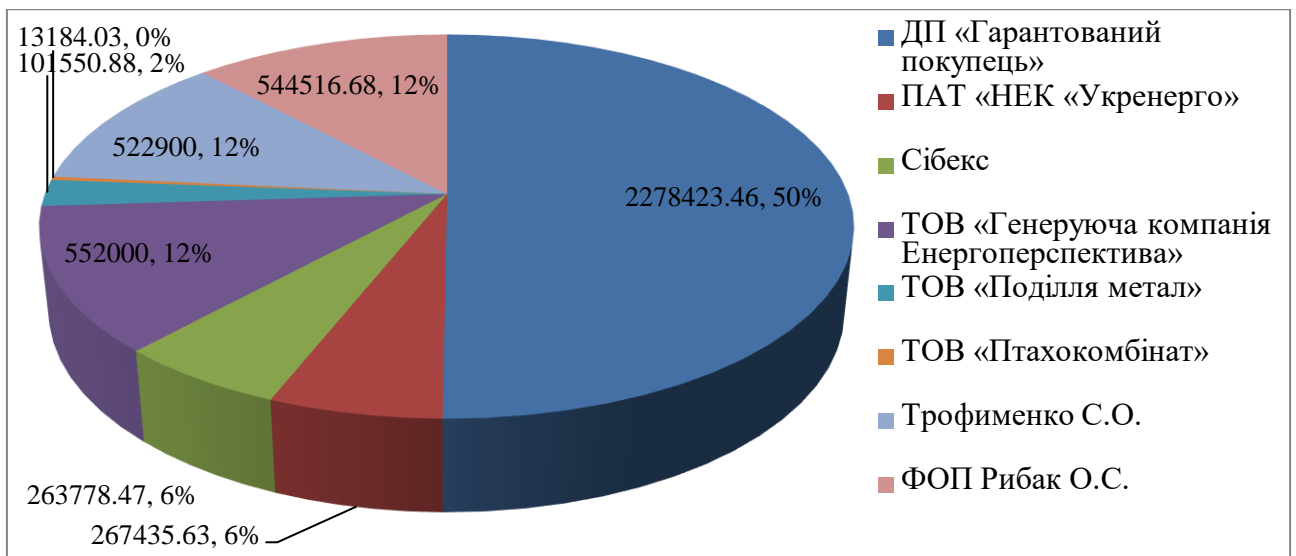

Рис. 2.4. Структура розрахунків ПП «Маяк» з вітчизняними покупцями станом на кінець 2020 року, % (тис. грн.)

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Наступним етапом нашого аналізу є дослідження структури доходу від реалізації послуг споживачам електроенергії в розрізі рахунку 70 «Доходи від реалізації» (як результат надання послуг споживачам і виникнення дебіторської заборгованості).

Як свідчать дані табл. 2.7, за 2020 рік загальна сума доходів від реалізації послуг енергетичного підприємства ПП «Маяк» склала 9164558,5 тис. грн., з яких 1527426,4 тис. грн склали податкові зобов'язання з ПДВ і 7637132,1 тис. грн. – дохід ПП, що був списаний на фінансовий результат.

При цьому варто зауважити, що майже 46% доходів ПП «Маяк» було сформовано (отримано) за рахунок зеленого тарифу та 40% - від основної діяльності, ще 14,5% надійшло від оренди.

Коротко охарактеризуємо поняття зеленого тарифу, щоб розуміти специфіку розрахунків досліджуваного нами ПП «Маяк».

Таблиця 2.7

**Обсяги та структура доходів від реалізації послуг ПП «Маяк» за
2020 рік**

Види діяльності	Дт 36 Кт 70	Структура доходів, %	Дт 70 Кт 64	Дт 70 Кт 79
Зелений тариф	3639869,77	39,72	606644,95	3033224,82
Зелений тариф Рихта	610420,74	6,66	101736,79	508683,95
Оренда	1324800	14,46	220800	1104000
Основна діяльність	3589468,02	39,17	598244,69	2991223,33
Разом	9164558,53	100,00	1527426,43	7637132,1

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Так, під зеленим тарифом розуміють економічний механізм винагороди за генерацію електроенергії із відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). За допомогою виплат, розмір яких варіює в часі, досягається одночасно три мети: компенсація вартості встановлення обладнання, подальше заохочення генерації вже після досягання окупності обладнання, перехід на ВДЕ. Зелений тариф значного попиту набув після 2005-2015 років із розвитком доступності технологій. Зазвичай, у світі такий тариф передбачає під'єднання вітряних станцій, сонячних мережевих та гібридних станцій.

Світовий досвід показує, що зелений тариф не безрозмірний та не вічний – із насиченням ємності встановлених потужностей, тариф винагороди може скочуватись до нуля або зникати, піддаватись більш ретельному регулюванню – можуть вводиться ліміти перетоків потужності по навантаженню, місячні ліміти на передану потужність, вимоги до розміщення станцій, закриття нових заявок для всієї енергосистеми або для окремих її регіонів тощо. Ряд країн, де подібна насиченість досягнута, вже працюють над виробленням стратегії та коректним регулюванням таких питань перевиробництва [18].

В Україні єдиним офіційно дозволеним випадком перетоків зайвої виробленої потужності з метою продажу або у режимі «користування мережею як акумулятором», є оформлення «зеленого тарифу». Застосування

зеленого тарифу зазвичай включає використання наступних інструментів:

- гарантований доступ до енергомережі;
- довгострокові контракти на придбання електроенергії;
- встановлення відносно високих закупівельних цін, які враховують

вартість відновлюваних джерел енергії.

Змінами до закону «Про альтернативні джерела енергії» [43], прийнятими в липні 2020 року, визначено, що Кабмін має передбачати в держбюджеті видатки на фінансову підтримку ДП «Гарантований Покупець» для розрахунків за «зеленим» тарифом у розмірі не менше 20% прогнозного виробництва за відповідний рік.

У жовтні 2020 року Мінфін повідомив Кабміну, що не вбачає можливості закласти в держбюджеті компенсацію виробникам електроенергії з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ).

У законі про держбюджет на 2021 рік для «Укренерго» передбачені держгарантії для забезпечення виконання боргових зобов'язань перед міжнародними фінансовими організаціями та/або за кредитами (позиками), в т.ч. від держбанків, з метою підтримки його ліквідності та стійкості роботи в сумі 24 млрд грн. Як повідомлялося, Мінфін виступав проти випуску ОВДП для погашення «зелених» боргів, пропонуючи як емітента «Укренерго» - з варіантом надання держгарантій за цими паперами.

31.12.2020 «Укренерго» підписало кредитні угоди з трьома держбанками на отримання кредитів загальним обсягом 10,25 млрд грн (у т.ч. від Ощадбанку - 5 млрд грн, Укрексімбанку - 4 млрд грн, Укргазбанку - 1,25 млрд грн). «Укренерго» до кінця квітня 2021 року отримало всі ці позики.

У січні НКРЕКП наказала «Гарантованому Покупцю» направити не менше 50% отриманих від «Укренерго» (за рахунок залучення вказаних кредитів держбанків на 10,25 млрд грн) на погашення заборгованості перед ДП «НАЕК «Енергоатом».

Прем'єр Денис Шмигаль заявляв, що попереднє рішення по розподілу 10,25 млрд грн кредитів під держгарантії, отриманих НЕК «Укренерго» від

трьох держбанків для погашення її заборгованості перед «Гарантованим покупцем», передбачає рівний поділ коштів між «Енергоатомом» і ВДЕ-генерацією. Глава уряду уточнював, що при такому підході сторони в результаті отримають, приблизно, по 5,1 млрд грн. [19].

У Верховній Раді зареєстрований законопроект №5041, який передбачає для розрахунків з виробниками «зеленої» електроенергії випуск облігацій внутрішньої держпозики (ОВДП) на суму 25 млрд грн, тоді як раніше поданий і відкликаний подібний законопроект передбачав їх випуск на 19,6 млрд грн.

Також була інформація, що ДП «Гарантований Покупець» розробило проект закону про випуск ОВДП на 13,62 млрд грн для оплати «зеленої» електроенергії в 2021 році і направило пакет документів до Кабміну. У свою чергу пропонує Верховній Раді запровадити акциз на продаж електроенергії з відновлюваних джерел у розмірі 3,2%. Очікується, що відповідні надходження до держбюджету, залежно від курсу євро, на рік можуть становити біля 2 млрд грн [19].

Дані табл. 2.8 ілюструють аналізовану ситуацію щодо суми доходів від реалізації послуг енергетичного підприємства за 2019 рік.

Таблиця 2.8

**Обсяги та структура доходу від реалізації послуг ПП «Маяк» за
2019 рік**

Види діяльності	Дт 36 Кт 70	Структура доходів, %	Дт 70 Кт 64	Дт 70 Кт 79
Виготовлення турбін, щитів	309480	3,62%	51580	257900
Зелений тариф	4854582,36	56,79%	809097,06	4045485,3
Зелений тариф Рихта	966345,22	11,30%	161057,53	805287,69
Оренда	1324800	15,50%	220800	1104000
Основна діяльність	1093288,72	12,79%	182214,77	911073,95
Разом	8548496,3	100,00%	1424749,36	7123746,94

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Як бачимо, у 2019 році від надання послуг за зеленим тарифом ПП

«Маяк» отримало 68% доходів, від основної діяльності – лише 12,8% (що на 27% менше у порівнянні з 2020 роком), оренди – 15,5% та мало ще один (супутній) вид діяльності – виготовлення турбін та щитів, що приніс ПП 3,6% доходів.

Аналіз аналогічних розрахунків за даними 2018 рік засвідчив, що ПП «Маяк» отримало 20,7% доходів від основної діяльності, 14,8% - від оренди і 64,5% - від зеленого тарифу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що за період 2018-2020 років основну частину доходів від реалізації ПП «Маяк» отримувало від надання послуг за зеленим тарифом (біля 60%), крім цього основна діяльність забезпечувала близько 25% доходів, ще близько 15% - від оренди.

Заключним етапом нашого аналізу є дослідження розрахунків з підзвітними особами – ще однією категорією дебіторів підприємства.

Так, за результатами розрахунків, проведених за даними ПП «Маяк», можемо зробити наступні висновки:

- як свідчать дані табл. 2.9, кредитовий оборот субрахунку 3721 «Розрахунки з підзвітними особами в національній валюті» за 2020 рік (а саме 50761,5 тис.грн) у 6,5 разів перевищив показник 2018 року, що означає суттєве зростання суми коштів, виданих підзвітним особам під звіт);
- у 2020 році найбільшу суму підзвітних коштів було списано на рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» - 40416,6 тис. грн., також 6178,5 тис. грн. – на адміністративні витрати (рахунок 92) та 3988,2 тис. грн. – на виробничі запаси (рахунок 20);

Таблиця 2.9

Динаміка розрахунків з підзвітними особами ПП «Маяк» за 2018-2020 роки

	Дт 20 Кт 3721	Дт 22 Кт 3721	Дт 37 Кт 3721	Дт 92 Кт 3721	разом за Кт 3721
2020 р.	3988,21	178,40	40416,6	6178,5	50761,71
2019 р.	0	0,00	120	4601,6	4721,6
2018 р.	0	0,00	0	7848,2	7848,2

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

- дані табл. 2.10 засвідчують факт видачі підзвітних сум у ПП «Маяк» з каси підприємства, причому за 2020 рік було видано 40700 тис. грн. (а списано 50761,7 тис. грн.), за 2019 рік – видано 18700 тис. грн. (списано 4721,6 тис. грн. відповідно).

Таблиця 2.10

Динаміка розрахунків з підзвітними особами ПП «Маяк» за 2018-2020 роки

	Дт 3721 Кт 30	Дт 3721 Кт 31	разом за Дт 3721
2020 р.	39700	1000,00	40700
2019 р.	18700	0,00	18700
2018 р.	0	0,00	0

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Таким чином, організація обліку розрахунків з підзвітними особами відповідає встановленим нормам, а сальдо субрахунку 372 може бути як дебетовим, так і кредитовим. Такі показники відображаються розгорнуто: дебетове сальдо - в складі оборотних активів, кредитове сальдо - в складі зобов'язань балансу підприємства.

2.4. Організація первинного, синтетичного та аналітичного обліку

Бухгалтерський облік ґрунтується на первинній інформації, тому досить важливо, щоб всі господарські операції, які відбуваються на підприємстві в межах комерційної, фінансово-господарської діяльності були задокументовані. Первинні документи складаються під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення [32, с. 97].

Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом їх подвійного запису на взаємопов'язаних рахунках. Господарські операції відображаються в

облікових реєстрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені. Облік розрахунків з покупцями і замовниками здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції. Завдання організації документування цих операцій – скласти графік документообігу із зазначенням конкретних виконавців, дат виписки та передачі документів до архіву. Покажемо як відбувається документування розрахунків з дебіторами на досліджуваному підприємстві (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Документування розрахунків з дебіторами

Види розрахунків	Документи
Розрахунки з покупцями і замовниками	Накладні, рахунки-фактури, рахунки, акти прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні (ТМ-І), товарні накладні, вексель, комерційні документи (рахунки-фактури), транспортні накладні
Розрахунки за виданими авансами	Платіжні доручення, в яких є посилання на укладений договір
Розрахунки з підзвітними особами	Розпорядження керівника про направлення працівника у відрядження. Список осіб, які мають право отримувати гроші під звіт на господарські потреби, затверджений наказом керівника. Авансовий звіт про витрачені суми та додані виправдовуючі документи: акт закупівлі, акти на списання представницьких витрат у межах передбачених норм з доданням відповідних документів на оплату рахунків ресторанів, кафе, готелів тощо, чеки, квитанції, рахунки магазинів, готелів, залізничні, авіаційні та інші проїзні квитки
Розрахунки за нарахованими доходами	Розрахунки бухгалтерії, ПКО, виписки банку
Розрахунки за претензіями	Претензії, акти приймання вантажу, рішення судових органів (арбітражу), письмові згоди постачальників на пред'явлені претензії, виписки установ банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій
Розрахунки за вішкодуванням завданих збитків	Протокол засідання інвентаризаційної комісії, наказ керівника
Розрахунки з іншими дебіторами	Авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, або первинний документ про отримання майна (копія накладної, квитанція до прибуткового ордера тощо)

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Розрахункові взаємовідносини між ПП «Маяк» і покупцями виникають

у процесі господарської діяльності підприємства і цим відносинам, як правило, повинне передувати укладання договору про постачання електричної енергії споживачу, детальний механізм якого проаналізовано у підрозділі 2.2 даної роботи.

Для обліку дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» [35]. На даному рахунку відображається узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації. По кредиту – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків. Сальдо рахунку дебетове і відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» ПП «Маяк» відкрило наступні субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» - для обліку розрахунків з покупцями, що знаходяться на митній території України. На ньому обліковуються розрахунки по пред'явлених покупцям та замовникам та прийнятих банком до оплати розрахункових документах за проведені роботи, надані послуги;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями» - для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунок 361;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» – для обліку операцій з учасниками промислово-фінансових груп;

364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» – для обліку розрахунків за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами.

Субрахунки 363 та 364 досліджуване підприємство у своїй господарській діяльності не використовує.

У методології бухгалтерського обліку важливим є момент визнання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, інших активів), що визначається відповідно до П(С)БО 15 «Дохід» [12]. Основні бухгалтерські проводки по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» представлено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Кореспонденція рахунків з обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в ПП «Маяк»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Надано послуги (виконано роботи) вітчизняним покупцям (замовникам)	36	701
2.	Вібражено нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	701	641
		361	643
3.	Оплачено заборгованість покупцем на поточний рахунок в банку	311	361

Джерело: сформовано автором за даними ПП «Маяк»

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк.

ПП «Маяк»
Сформовано: 18.10.21 в 15:04:52

Журнал-ордер і Відомість по рахунку 361 Розрахунки з вітчизняними покупцями за 2019 р.

Субkonto/	Поч.зал.Деб.	Поч.зал.Кред.	36	70	71	Деб.Оборот	31	36	63	Кред.Оборот	Кін.зал.Деб.	Кін.зал.Кред.
ДП ГАРАНТОВАНИЙ ПОКУПЕЦЬ 43068454			0.01	2,017,357.97	0.01	2,017,357.99	1,642,701.63	0.01		1,642,701.64	374,656.35	
Счет-фактура СФ-0000035 (31.07.19)				261,528.43	0.01	261,528.44	261,528.44			261,528.44		
Счет-фактура СФ-0000041 (31.08.19)				351,078.81		351,078.82	351,078.82			351,078.82		
Счет-фактура СФ-0000047 (30.09.19)			0.01	256,428.85		256,428.85	256,437.19			256,437.19		8.34
Счет-фактура СФ-0000060 (31.10.19)				325,064.44		325,064.44	325,064.44			325,064.44		
Счет-фактура СФ-0000066 (30.11.19)				332,732.83		332,732.83	207,120.25			207,120.25	125,612.58	
Счет-фактура СФ-0000075 (06.12.19)				129,335.49		129,335.49	129,335.49			129,335.49		
Счет-фактура СФ-0000076 (31.12.19)				361,172.44		361,172.44	112,137.00			112,137.00	249,035.44	
Счет-фактура СФ-0000085 (31.12.19)				16.68		16.68		0.01		0.01	16.67	
ДП Энергоринок 21515381	479,811.30			3,796,345.47		3,796,345.47	4,276,156.77			4,276,156.77		
Счет-фактура СФ-0000087 (31.12.18)	479,811.30										479,811.30	
Счет-фактура СФ-0000005 (31.01.19)				546,247.33		546,247.33	546,247.33			546,247.33		
Счет-фактура СФ-0000010 (28.02.19)				598,110.05		598,110.05	598,110.05			598,110.05		
Счет-фактура СФ-0000015 (31.03.19)				560,268.48		560,268.48	560,268.48			560,268.48		
Счет-фактура СФ-0000020 (30.04.19)				406,573.34		406,573.34	406,573.34			406,573.34		
Счет-фактура СФ-0000026 (31.05.19)				941,426.90		941,426.90	941,426.90			941,426.90		
Счет-фактура СФ-0000032 (30.06.19)				743,719.37		743,719.37	743,719.37			743,719.37		
ПАТ «НЕК «УКРЕНЕРГО» 00100227				201,166.22		201,166.22	34,084.17		61,630.97	95,715.14	105,451.08	
Счет-фактура СФ-0000051 (31.07.19)				7,224.14		7,224.14	7,224.14			7,224.14		
Счет-фактура СФ-0000052 (31.08.19)				40,270.89		40,270.89		4,501.90		4,501.90	35,768.99	
Счет-фактура СФ-0000084 (30.09.19)				42,719.49		42,719.49	1,997.90	10,542.75		12,540.65	30,178.84	
Счет-фактура СФ-0000054 (31.10.19)				33,267.06		33,267.06	24,862.13	6,404.90		33,267.03	0.03	
Счет-фактура СФ-0000072 (30.11.19)				25,843.25		25,843.25					25,843.25	
Счет-фактура СФ-0000082 (02.12.19)				38,181.42		38,181.42		38,181.42		38,181.42		
Счет-фактура СФ-0000081 (31.12.19)				13,659.97		13,659.97					13,659.97	
СБікс 21311282	13,618.37			202,873.63		202,873.63	205,175.76			205,175.76	11,316.24	
Счет-фактура СФ-0000056 (31.12.18)	13,618.37						13,618.37			13,618.37		
Счет-фактура СФ-0000004 (31.01.19)				26,824.40		26,824.40	26,824.40			26,824.40		
Счет-фактура СФ-0000005 (28.02.19)				22,505.20		22,505.20	22,505.20			22,505.20		
Счет-фактура СФ-0000014 (31.03.19)				21,877.10		21,877.10	21,877.10			21,877.10		
Счет-фактура СФ-0000015 (30.04.19)				11,867.78		11,867.78	11,867.78			11,867.78		
Счет-фактура СФ-0000024 (31.05.19)				35,988.48		35,988.48	35,988.48			35,988.48		
Счет-фактура СФ-0000030 (30.06.19)				9,411.84		9,411.84	9,411.84			9,411.84		
Счет-фактура СФ-0000037 (31.07.19)				35,420.78		35,420.78	35,420.78			35,420.78		
Счет-фактура СФ-0000043 (31.08.19)				15,656.38		15,656.38	15,656.38			15,656.38		

Рис. 2.5. Фрагмент Журналу-ордеру та Відомості по рах.361 ПП «Маяк»

Джерело: дані ПП

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками бухгалтерією ПП «Маяк» ведеться за кожним покупцем та замовником у журналі-ордері і Відомостях (зокрема, по рахунку 361).

2.5. Напрями удосконалення організації бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами

Інтенсивний перехід підприємств та організацій на нові економічні відносини, викликає необхідність активніше використовувати бухгалтерський облік для удосконалення операційної діяльності. Сучасні економічні відносини, які склалися, об'єктивно вимагають оновлення теоретико-методологічних засад бухгалтерського обліку та максимального наближення до міжнародних стандартів, особливо в сфері енергетики, де

чіткий облік розрахунків з покупцями є необхідним елементом ефективного управління.

«Зелений» тариф – це державна програма, яка стимулює розвиток відновлювальних джерел енергії. Держава зобов'язується купувати згенеровану електроенергію у власників відновлювальних джерел енергії за фіксованою сумою [18].

Розмір «зеленого» тарифу прив'язаний до євровалюти. Щоквартально оновлюється згідно курсу. Надлишок згенерованої електроенергії в обов'язковому порядку купується як у домогосподарств, так і у бізнесі.

За законодавством України «зелений» тариф для домашніх електростанцій розрахований до 2030 року:

- 0,16 євроцентів / 1кВт·год – з 1.01. 2020 по 31.12.2024;
- 0,14 євроцентів / 1кВт·год – з 1.01. 2025 по 31.12.2029.

Домогосподарствам доходи за «зеленим» тарифом сплачує облenerго, в особі так званих «Постачальників універсальних послуг», а бізнесу – ДП «Гарантований покупець» [8].

Для того, щоб окреслити основні напрями удосконалення організації обліку розрахунків з покупцями, наведемо основні права споживачів (покупців) згідно нормативних документів, якими керується у своїй діяльності ПП «Маяк». Так, споживач має право:

- 1) купувати електричну енергію для власного споживання;
- 2) змінювати електропостачальника на умовах, визначених Законом та правилами роздрібного ринку;
- 3) отримувати електричну енергію належної якості згідно з умовами договору та стандартами якості електричної енергії;
- 4) на компенсацію, що застосовується у разі недотримання показників якості послуг електропостачання;
- 5) на відшкодування збитків, завданих внаслідок невиконання його контрагентами умов договорів, укладених на ринку електричної енергії;
- 6) на недискримінаційний доступ до системи передачі, систем

розподілу на підставі договорів з оператором системи передачі, оператором системи розподілу відповідно до вимог кодексу системи передачі, кодексу систем розподілу;

7) на доступ до інформації щодо діяльності на ринку електричної енергії у порядку та обсягах, визначених правилами ринку та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють функціонування ринку електричної енергії;

8) подавати відповідному електропостачальнику, оператору системи розподілу звернення, скарги та претензії, зокрема щодо якості електропостачання, щодо надання послуг з постачання електричної енергії та отримувати в установленому законодавством порядку вмотивовані відповіді або повідомлення про заходи щодо усунення електропостачальником причин скарги;

9) отримувати від відповідного електропостачальника інформацію, передбачену законодавством та умовами договору постачання електричної енергії споживачу;

10) отримувати від відповідного електропостачальника повідомлення про його наміри внести зміни до будь-яких умов договору постачання електричної енергії споживачу не пізніше ніж за 20 днів до внесення та у разі незгоди із запропонованими змінами розірвати договір з електропостачальником у визначеному договором порядку [42].

Таким чином, ПП «Маяк» як електропостачальник має у чіткій та прозорій спосіб інформувати своїх споживачів:

- 1) про вартість та умови надання послуг;
- 2) про методи оплати, які не повинні допускати дискримінації між споживачами. Системи попередньої оплати мають бути справедливими та адекватно відображати прогнозне споживання;
- 3) про право споживачів безоплатно обирати і змінювати електропостачальника;
- 4) про зміну будь-яких умов договору постачання електричної енергії

споживачу не пізніше ніж за 20 днів до їх застосування з урахуванням інформації про право споживача розірвати договір.

Електропостачальник, зокрема й ПП «Маяк», зобов'язаний повідомляти споживачів в порядку, встановленому законом, про будь-яке збільшення ціни і про їхнє право припинити дію договору, якщо вони не приймають нові умови.

Для прикладу наведемо зразок комерційної пропозиції з усією необхідною інформацією – рис. 2.6:

КОМЕРЦІЙНА ПРОПОЗИЦІЯ № 1/ХМ-01/2021

для непобутових споживачів,
електроустановки яких розташовані на території Хмельницької області
(не розповсюджується на побутових споживачів)

Термін дії – січень 2021 року

ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО «МАЯК»

(далі-Постачальник), яке діє на підставі Ліцензії від 24 липня 2018 року згідно постанови НКРЕКП № 762 на постачання електричної енергії споживачу, пропонує розглянути наступну комерційну пропозицію.

Дана комерційна пропозиція розроблена у відповідності до норм Закону України "Про ринок електричної енергії", Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 14.03.2018 № 312 (далі - ПРРЕЕ), Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Предмет комерційної пропозиції: Постачання електричної енергії як товарної продукції споживачу.

Термін постачання: з 01 січня 2021 року до 01 лютого 2021 р. без автоматичного продовження.

Територія постачання: Хмельницька область, Україна.

УМОВА	ПРОПОЗИЦІЯ
Ціна (тариф) електричної енергії	<i>Ціна (тариф) електричної енергії за 1 кВт/год. становить 1,75 гривень. На ціну (тариф) додатково нараховується податок на додану вартість в розмірах, визначених Податковим кодексом України. В ціну (тариф) не включено вартість послуг з розподілу (передачі) електричної енергії.</i>
Можливість застосування тарифних коефіцієнтів	<i>Тарифні коефіцієнти, (як двозонні, так і тризонні) не застосовуються</i>
Спосіб оплати за послугу з розподілу електричної енергії	<i>Споживач самостійно здійснює плату за послугу з розподілу (передачі) електричної енергії на підставі договору, укладеного між Споживачем та Оператором системи розподілу (ОСР).</i>
Порядок оплати	<i>Розрахунки за спожиту Споживачем електричну енергію здійснюються на протязі 10 календарних днів після закінчення розрахункового періоду шляхом перерахування грошових коштів на розрахунковий рахунок Постачальника незалежно від отримання рахунку Постачальника</i>
Розмір пені	<i>Облікова ставка Національного банку України (НБУ). У разі, якщо Споживач протягом двох послідовних розрахункових періодів порушив термін оплати, розмір пені на подальші розрахункові</i>

	<i>періоди змінюється та становить подвійну облікову ставку НБУ</i>
Додаткові зобов'язання Споживача	<i>Споживач зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції та трьох процентів річних за весь час прострочення.</i>
Порядок звіряння фактичного обсягу спожитої електричної енергії	<i>За ініціативою однієї зі Сторін у порядку, встановленому ПРРЕЕ.</i>
Термін надання рахунку за спожиту електричну енергію та строк його оплати	<i>Рахунок за спожиту електричну енергію надається Постачальником Споживачу не пізніше п'ятого робочого дня з дати завершення розрахункового періоду. Надані Постачальником рахунки підлягають оплаті Споживачем протягом п'яти робочих днів з дати отримання. Неотримання від Постачальника рахунку на оплату не є підставою для не проведення розрахунків за фактично спожиту споживачем електричну енергію.</i>
Розмір штрафу за дострокове розірвання Договору у випадках, не передбачених умовами Договору	<i>Штрафні санкції за дострокове розірвання Договору за ініціативою Споживача відсутні.</i>
Компенсація за недотримання комерційної якості надання послуг	<i>За недотримання Постачальником комерційної якості надання послуг, Споживачу надається компенсація в обсягах та у порядку, затверджених Регулятором. Постанова Регулятора щодо надання компенсації Споживачу за недотримання електропостачальником комерційної якості надання послуг розміщується на сайті Регулятора http://www.nerc.gov.ua/?id=199</i>
Можливість надання пільг, субсидій	<i>Пільги, субсидії надаються виключно у випадках, прямо передбачених законодавством України.</i>

Після прийняття Споживачем комерційних пропозицій Постачальника внесення змін до них можливе лише за згодою сторін або в порядку, встановленому чинним законодавством.

Відмітка про підписання Споживачем цієї комерційної пропозиції:

_____ (дата підписання)

_____ (підпис)

_____ (П.І.Б. Споживача)

Рис. 2.6. Зразок комерційної пропозиції ПП «Маяк»

Джерело: сформовано автором

Таким чином, при організації обліку розрахунків з покупцями ПП «Маяк» зобов'язане враховувати усі окреслені вище особливості таких взаємовідносин (починаючи з процедури укладення договору постачання електричної енергії споживачу і закінчуючи проведенням розрахунків за таке постачання), зважаючи на особливості виду діяльності – виробництво електричної енергії з альтернативних джерел енергії, а саме мала гідроенергетика.

Крім того, обсяг фактично проданої та купленої електричної енергії Гарантованому покупцю визначається відповідно до положень глави 8 Порядку або глави 5 Порядку продажу електричної енергії споживачами [41] на підставі даних обліку, наданих гарантованому покупцю адміністратором комерційного обліку відповідно до глави 7 Порядку або глави 4 Порядку продажу електричної енергії споживачами.

Розрахунок за куплену Гарантованим покупцем електроенергію здійснюється грошовими коштами, що перераховуються на поточний рахунок продавця за «зеленим» тарифом, з урахуванням ПДВ.

Оплата електричної енергії, купленої Гарантованим покупцем у продавців за «зеленим» тарифом у розрахунковому місяці, оплата продавцем за «зеленим» тарифом частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії гарантованого покупця, формування актів купівлі-продажу електричної енергії та актів приймання-передачі частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії гарантованого покупця здійснюються згідно з главою 10 Порядку або главою 6 Порядку продажу електричної енергії споживачами.

У випадку здійснення Гарантованим покупцем оплати за перші 10 та 20 днів розрахункового місяця за вироблену електричну енергію продавцем за «зеленим» тарифом понад фактичну вартість проданої за розрахунковий період (місяць) електричної енергії продавець за «зеленим» тарифом повертає на рахунок гарантованого покупця надлишково сплачені кошти протягом чотирьох робочих днів з дня отримання продавцем підписаного акта купівлі-продажу (акта коригування купівлі-продажу) за відповідний розрахунковий період.

РОЗДІЛ 3

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Стан контролю розрахунків з дебіторами на підприємстві

Наявність дебіторської заборгованості впливає на фінансову стійкість підприємства, його базу оподаткування та виконання планів його доходів, витрат. На підприємстві виникає потреба у проведенні розрахунків з контрагентами під час фінансово-господарської діяльності. Дуже часто при виготовленні або реалізації підприємствами свого продукту, послуги, товару - оплата здійснюється не одразу, то відбувається саме вже кредитування покупця. І виходить, що в період коли послуги вже надані і до моменту платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Головні засади та рекомендації фінансової звітності та бухгалтерського обліку про дебіторську заборгованість регламентуються положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість».

Для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію необхідно, щоб виконувалися такі критерії визнання доходу (п.8 НП(С)БО 15):

- покупцеві передано ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (іншими активами);
- суму доходу (виручки) можна достовірно визначити;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можна достовірно визначити [12].

Вагомою причиною виникнення проблеми є те, що підприємства, в

першу чергу звертають, увагу на вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням власної фінансової діяльності, а потім вже згадують про свої фінансові зобов'язання перед контрагентами. Недоліком виступає те, що саме ці договірні зобов'язання між ними не забезпечуються майновою відповідальністю, і тому вони мають всі можливості ухилитися від цих домовленостей.

Практичний досвід діяльності вітчизняних підприємств свідчить про те, що більшість керівників, а найчастіше малих підприємств, не звертають увагу на створення спеціальних служб внутрішнього контролю, адже вони не вважають, що це є заходом саме для підтримання фінансової стійкості підприємства.

Однією з головних проблем у дебіторській заборгованості може виступати її нестабільна цінова політика, а також збільшення відсотка, коли заборгованість не повертається покупцями. Ці всі проблеми вказують на необхідність вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. Отже, необхідно внести зміни до П(С)БО 10.

Однією із змін може бути розмежування саме довгострокової та короткострокової заборгованості, так як вони ведуться на різних рахунках, а в нормативному акті цього не зазначено. Можна вказати, що і поточна, і довгострокова заборгованість ведуться на різних рахунках, так як поточна є оборотним активом, а довгострокова – необоротним - це все не взято до уваги в цьому положенні.

Окрім правових змін, необхідно реалізувати і такі заходи, як:

- введення штрафних санкцій за прострочення платежу;
- надавати певні знижки, коли покупець погасив заборгованість раніше строку;
- використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення (до 3, 6 і 12 місяців);
- перевіряти фінансовий стан замовників для зменшення ризику

несплати.

Українським підприємствам слід поставили собі цілі, а потім вже проводити подальше планування та управління дебіторською заборгованістю. На жаль, багато підприємств цього не розуміють і роблять все навпаки. Також підприємству для забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю слід звернути увагу на розробку власної політики та системи заходів, закріпивши її у документі, наприклад, це може бути «Положення про управління дебіторською заборгованістю» на підприємстві. Варто звернути увагу на те, що дебіторська заборгованість є досить нормальним явищем на підприємстві доти, доки вона є контрольованою та своєчасно погашається, а не коли ситуація з боргом стає безнадійною.

ПП «Маяк» має право:

- 1) отримувати від Споживача плату за поставлену електричну енергію;
- 2) контролювати правильність оформлення Споживачем платіжних документів;
- 3) ініціювати припинення постачання електричної енергії Споживачу у порядку та на умовах, визначених Договором та чинним законодавством;
- 4) безперешкодного доступу до розрахункових засобів вимірювальної техніки Споживача для перевірки показів щодо фактично використаних Споживачем обсягів електричної енергії;
- 5) проводити разом зі Споживачем звіряння фактично використаних обсягів електричної енергії з підписанням відповідного акта;
- 6) отримувати відшкодування збитків від Споживача, що понесені ПП «Маяк» у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням Споживачем своїх зобов'язань перед ПП, відповідно до умов Договору та чинного законодавства, у тому числі отримувати відшкодування збитків від Споживача за дострокове розірвання Договору у випадках, не передбачених Договором;
- 7) змінити ціну на електричну енергію, у тому числі внаслідок зміни

регульованих складових ціни (тарифів на послуги з передачі та/або розподілу електричної енергії) та/або змін у нормативно-правових актах щодо формування цієї ціни;

8) проводити оплату послуг з розподілу (передачі) електричної енергії оператору системи, якщо Споживач не обрав спосіб оплати послуги з розподілу (передачі) напряму з оператором системи;

9) інші права, передбачені чинним законодавством і цим Договором.

ПП «Маяк» зобов'язане:

1) забезпечувати належну якість надання послуг з постачання електричної енергії відповідно до вимог чинного законодавства та Договору;

2) нараховувати і виставляти рахунки Споживачу за поставлену електричну енергію відповідно до вимог та у порядку, передбачених ПРРЕЕ та Договором;

3) забезпечити наявність різних комерційних пропозицій з постачання електричної енергії для Споживача;

4) надавати Споживачу інформацію про його права та обов'язки, ціни на електричну енергію, порядок оплати за спожиту електричну енергію, порядок зміни діючого Постачальника та іншу інформацію, що вимагається Договором та чинним законодавством, а також інформацію про ефективне споживання електричної енергії. Така інформація оприлюднюється на офіційному веб-сайті Постачальника і безкоштовно надається Споживачу на його запит;

5) публікувати на офіційному веб-сайті детальну інформацію про зміну ціни електричної енергії за 20 днів до введення її у дію;

6) видавати Споживачеві безоплатно платіжні документи та форми звернень;

7) приймати оплату наданих за цим Договором послуг будь-яким способом, що передбачений Договором;

8) проводити оплату послуг з розподілу/передачі електричної енергії оператору системи, якщо Споживач не обрав спосіб оплати послуги з

розподілу напряму з оператором системи;

9) розглядати в установленому законодавством порядку звернення Споживача, зокрема з питань нарахувань за електричну енергію, і наявності відповідних підстав задовольняти його вимоги;

10) забезпечувати належну організацію власної роботи для можливості передачі та обробки звернення Споживача з питань, що пов'язані з виконанням Договору;

11) відшкодувати збитки, понесені Споживачем у випадку невиконання або неналежного виконання ПП своїх зобов'язань за Договором;

12) забезпечувати конфіденційність даних, отриманих від Споживача;

13) протягом 3 (трьох) днів від дати, коли ПП стало відомо про нездатність продовжувати постачання електричної енергії Споживачу, він зобов'язується проінформувати Споживача про його право:

вибрати іншого електропостачальника та про наслідки невиконання цього;

перейти до електропостачальника, на якого в установленому порядку покладені спеціальні обов'язки (постачальник "останньої надії");

на відшкодування збитків, завданих у зв'язку з неможливістю подальшого виконання Постачальником своїх зобов'язань за Договором.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків – рис. 3.1.

Отже, для вирішення наявних проблем щодо обліку дебіторської заборгованості та з метою його поліпшення, необхідно:

1) приділити увагу вдосконаленню нормативному забезпеченню обліку дебіторської заборгованості;

2) гармонізувати бухгалтерський і податковий облік у частині формування резерву сумнівних боргів, обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості;

3) створити відділ внутрішнього контролю за сумнівною та

безнадійною заборгованістю.

Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Виникнення заборгованості	
<ul style="list-style-type: none"> • накладні • рахунки-фактури • рахунки • акти приймання робіт, послуг • податкові накладні • товарно-транспортні накладні (ТМ 1) • товарні накладні 	<ul style="list-style-type: none"> • комерційні документи (рахунки фактури - invoice) • транспортні накладні (CMR -залізнична накладна, авіанакладна, коносамент, ТТН, пакувальні мети) • платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ • розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
Виписки банку, ПКО, векселі	Виписки банку, векселі

Рис. 3.1. Документування розрахунків з покупцями та замовниками
Джерело: сформовано автором за даними [32, 33]

Необхідно зазначити, що згідно законодавства України Гарантований покупець зобов'язаний: купувати у продавця за «зеленим» тарифом вироблену електричну енергію, за винятком обсягів електричної енергії, необхідних для власних потреб; а також у повному обсязі здійснювати своєчасні розрахунки за куплену у продавця за «зеленим» тарифом електричну енергію [8]. На жаль, дані 2020 року засвідчили факт значної заборгованості Гарантованого покупця перед ПП «Маяк», що засвідчує факт невиконання державою своїх зобов'язань перед суб'єктами господарювання.

Виробники енергії з відновлюваних джерел енергії заявили, що за підсумками першого кварталу уряд виконав свої зобов'язання за Меморандумом менш як на половину, а виплати надходять не усім виробникам через судові процеси. Про це повідомляє Українська асоціація відновлюваної енергії [4].

За умовами Меморандуму між урядом та виробниками енергії з ВДЕ, останні мали отримати оплату 40% заборгованості або 8,96 млрд грн у 4 кварталі 2020 року. Решта 60% заборгованості мала бути сплачена рівними

частинами 2021 року по 15% або 3,36 млрд грн щоквартально. Таким чином, станом на 31 березня 2021 року виробники ВДЕ мали отримати 12,32 млрд грн або 55% заборгованості.

Для виплати цієї заборгованості Укренерго отримало кредити під держгарантії. Проте, за даними асоціації, Нацкомісія з тарифів видала «настанову», за якою кредитні кошти поділять навпіл між виробниками ВДЕ та «Енергоатомом» [4].

4 лютого 2021 року Гарантований покупець розпочав погашення заборгованості за електроенергію 2020 року. Виробники ВДЕ, як і ДП «НАЕК «Енергоатом», у 1 кварталі 2021 р. отримали 4,63 млрд грн.

«Таким чином, фактичний рівень погашення заборгованості перед виробниками ВДЕ складає 37,6% від обіцяного», – заявили в асоціації. Водночас, вони заявили, що не всі виробники зеленої енергетики отримали виплати: борги тих, хто звернувся до суду щодо стягнення заборгованості, «Гарпок» не визнає [4].

Проте виробники заявили, що станом на 1 квітня 2021 р. рівень розрахунків за жодний із місяців поточного року не сягнув 100%. Та, за їхніми словами, цього відбутися і не могло, адже тариф на послуги з передачу електроенергії не враховує повністю витрати на послугу із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел.

В асоціації стверджують, що така ситуація склалася через норму Закону 810-ІХ, якою встановлено, що не менш як 20% коштів для розрахунків із ВДЕ мають бути передбачені у держбюджеті. Проте у держбюджеті-2021 їх не передбачили, а регулятор «зменшив витрати Укренерго на відповідну прогнозну суму (11,35 млрд грн), в черговий раз встановивши тариф на послугу з передачі електроенергії на економічно необґрунтованому рівні» [4].

3.2. Обґрунтування напрямів удосконалення контролю розрахункових операцій

Організація управлінського обліку підприємства вимагає поділу такого підприємства на структурні одиниці, економічні суб'єкти, сфери (сегменти) діяльності, в межах яких встановлено персональну відповідальність менеджера за контрольовані ним показники. В галузі управлінського обліку структурні одиниці, на які поділяється підприємство, називають сферами відповідальності [64, с.80]. Кожна з них очолюється центром відповідальності і організовує роботу відповідно документальному забезпеченню, на підставі якого створюється графік документообороту.

Активізація діяльності у створенні графіку документообороту від окремих центрів відповідальності до адміністрації підприємства свідчить про початок управлінського напрямку в системі організації обліку взагалі, і дебіторської заборгованості у складі активів. Створення такого графіку відбувається всіма центрами відповідальності підприємства від нижчого до вищого щабля і включає створення бюджетів також, а їх узгодження і підписання на адміністративному рівні – керівниками підрозділів підприємства [30, с. 75].

Впровадження системи бюджетування дебіторської заборгованості передбачає дотримання вимог виконання ряду завдань:

- 1) здійснення фінансового планування діяльності відповідно до стратегічного плану розвитку підприємства;
- 2) визначення персональної фінансової відповідальності за результатами діяльності центрів відповідальності (підрозділів);
- 3) оптимізація цінової політики підприємства;
- 4) контроль і аналіз рентабельності кожного виду товарів (продукції, робіт, послуг).

Порядок складання бюджету дебіторської заборгованості повинен включати наступні етапи:

- 1) розрахунок коефіцієнту інкасації планового вироблення електроенергії з відстроченням оплати;
- 2) формування плану погашення дебіторської заборгованості;
- 3) розгляд можливості застосування аутсорсингу.

Зазначений бюджетний документ визначає величину і структуру дебіторської заборгованості. Тому одним з основних критеріїв нормального функціонування підприємства оптової торгівлі є планування дебіторської заборгованості. Створення бюджету дебіторської заборгованості повинно враховувати такі дані:

- залишки дебіторської заборгованості на початок періоду, які включатимуть:
 - дебіторську заборгованість за товари, аванси видані та іншу дебіторську заборгованість (ДЗ п.п. гр.к);
 - суму заборгованості за минулі звітні періоди, яка підлягає отриманню у поточному звітному періоді, і має аналогічні складові (ДЗ попер.п);
 - надходження грошових коштів у погашення дебіторської заборгованості за реалізований товар та іншої дебіторської заборгованості, що виникли у поточному періоді (ДЗ пог. п. п.);
 - аванси видані у поточному звітному періоді за товари, надходження яких очікується у наступному звітному періоді (ДЗ п.п. тов);
 - заборгованість контрагентів за відвантажений у звітному періоді товар, погашення якої очікується у майбутньому звітному періоді (ДЗ п.п.);
 - залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду включаючи заборгованість за товари, аванси видані та іншу дебіторську заборгованість (ДЗ к.п.).

Залишок дебіторської заборгованості є розрахунковою величиною, яку можна розрахувати за формулою:

$$\text{ДЗ к.п.} = \text{ДЗ п.п.} + \text{ДЗ р.т.п.} - \text{ДЗ пог. п.}, \quad (3.1)$$

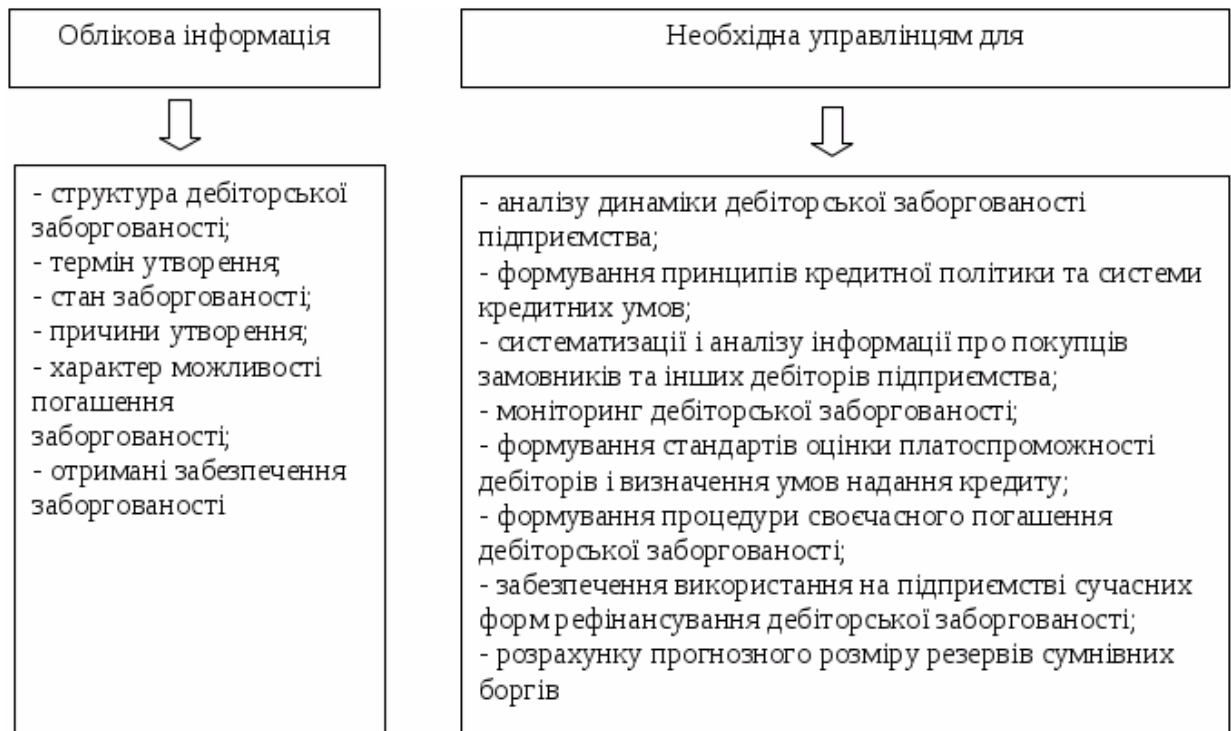

Рис. 3.2. Необхідність формування облікової інформації про дебіторську заборгованість з метою управління

Джерело: сформовано автором за даними [32, с.98]

З метою збереження гармонійної системи управління підприємством при впровадженні системи бюджетування необхідно дослідити організаційну структуру підприємства, для того, щоб на її основі сформувати фінансову структуру.

Після критичного аналізу облікової політики, визначення об'єктів обліку, статей доходів і витрат, що відносяться до кожного з об'єктів, рекомендується розробити структуру і формат бюджетів, а також визначити послідовність їх складання [3, с.214].

Документальним підтвердженням системи бюджетування підприємства є «Регламент обліку дебіторської заборгованості в управлінні підприємством», який входить до «Регламенту бюджетного процесу підприємства» як основного документу процесу бюджетування підприємства.

При його складанні необхідно дотримуватись наступної структури [3, с.215]:

1. Назва етапу бюджетного процесу.
2. Стисла характеристика процесу.
3. Завдання вказаного етапу.
4. Вихідні документи і /або дані для вирішення завдань.
5. Відповідальні особи за надання документів, і/або даних.
6. Перелік робіт учасників бюджетного процесу по рішенню вказаного завдання, у визначений інтервал часу початку і закінчення робіт, термін виконання.
7. Результати роботи.
8. Відповідальні особи за виконання.

Формування планів дебіторської заборгованості для відображення їх у «Регламенті бюджетного процесу» відбувається одночасно зі складанням бюджетів дебіторської заборгованості на місяць, та бюджету дебіторської заборгованості на рік із зазначенням дати та/або терміну подання затвердженого документу, центру відповідальності, фінансово-відповідальної особи (керівника), особи, з якою узгоджуються бюджети, особи, яка підписує бюджет та місця подання зазначених бюджетів.

Слід відмітити, що удосконалення обробки та підготовки інформації для прийняття управлінських рішень можливе завдяки впровадженню на кожному підприємстві політики управлінського обліку. Вказану політику рекомендуємо регламентувати документом «Наказ про політику управлінського обліку на підприємстві». Його необхідно поділити на розділи: управлінський облік затрат (у їх складі активів), управлінський облік доходів, фінансових результатів. Відображення вимог щодо управлінського обліку дебіторської заборгованості доцільно зазначити у підрозділ запропонованого наказу як «Управлінський облік оборотних активів підприємства у складі затрат». Цей розділ повинен регламентувати необхідність введення відповідних внутрішніх стандартів управлінського обліку.

Стандарти управлінського обліку, за кожним з його об'єктів, повинні

бути складені з дотриманням наступної структури:

1. Призначення і сфера застосування.
2. Нормативні документи.
3. Призначення системи фінансового планування.
4. Визначення термінів і абревіатур.
5. Загальні положення.
6. Мета стандарту.
7. Учасники бюджетного процесу і їх компетенція.
8. Використання інформаційних систем.
9. Бюджетна модель.
10. Бюджетний процес.

Вказана структура стандартів управлінського обліку підпорядковує «Регламент бюджетного процесу», бюджетну модель і процес, та посилається на наказ про політику управлінського обліку, як внутрішній нормативний документ. Така структура буде більш розгалуженою з врахуванням необхідності охопити усі об'єкти управлінського обліку підприємства.

Вказані стандарти пропонуємо відносити до організації бухгалтерського обліку на підприємстві і надати рекомендований характер [1 р. III. ст.8]. Це дозволить визначити центри відповідальності, дотичні до стану, обсягів та термінів погашення дебіторської заборгованість, встановити градацію між обмеженням щодо реалізації товарів певним групам покупців та заохоченням для дисциплінованих контрагентів, навести етапи формування, документальне забезпечення та реєстри управлінського обліку дебіторської заборгованості. Це деталізує необхідність додаткової роботи з вказаним активом; акцентує відповідальність за його створення у відповідному співвідношенні до оборотних активів; підвищить загальну якість активів підприємства.

Узагальнюючи дослідження організації обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством підкреслимо необхідність внутрішнього забезпечення регулюючими та узагальнюючими

документами. Деталізацію вимог щодо підготовки інформації про управління дебіторською заборгованістю на підприємстві рекомендуємо забезпечити створенням внутрішнього стандарту управлінського обліку дебіторської заборгованості, бюджетного регламенту, бюджету дебіторської заборгованості на рік і місяць, платіжного календаря.

Крім того, організація обліку в управлінні дебіторською заборгованістю вимагає розробки не тільки «Наказу про облікову політику підприємства», де окреслюються обрані методологічні засади фінансового обліку дебіторської заборгованості, а і «Наказу про систему управлінського обліку підприємства», де необхідно вказати розроблені нормативні акти, первинні документи та реєстри управлінського обліку дебіторської заборгованості підприємства. Втілення пропозиції щодо організації управлінського обліку дебіторської заборгованості у практичну діяльність підприємств енергетики дозволить розділити цю сферу на етапи, що полегшить відстеження необхідності у нарощуванні або зменшенні її обсягів, термінів погашення, строків розрахунку, додаткової роботи з контрагентами, потреби звертатись до судових органів або підприємств-аутсорсерів.

Організація бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами потребує комплексного підходу управлінського персоналу підприємства до вирішення проблем забезпечення стабільності фінансових потоків, в першу чергу, внаслідок основної діяльності та реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Запропоновані заходи в певній мірі стосуються саме організації розрахунків з покупцями і замовниками, заборгованість яких складає значну частку в структурі оборотних активів підприємства.

Діяльність суб'єктів господарювання у сфері електроенергетики регламентує Закон № 2019-VIII [52]. Згідно з ним учасники ринку електроенергії провадять діяльність на одному з декількох ринків електроенергії на договірних засадах. Компанія-електропостачальник (досліджуване нами ПП «Маяк») має розділити види діяльності на розподіл (у т.ч. експлуатацію електромереж) і на її постачання. Відповідно, споживач

укладає два окремих договори:

1) про надання послуг із розподілу енергії – з оператором системи розподілу;

2) про постачання електроенергії – з обраним постачальником (для середніх і великих споживачів – суб'єктів господарювання) або з постачальником універсальних послуг (для населення чи малих споживачів – суб'єктів господарювання).

Водночас юридична особа-споживач теоретично може самостійно обрати компанію, яка постачатиме йому електроенергію на підставі відповідного договору.

Регулятор затвердив примірний договір постачання електричної енергії споживачам, типовий договір постачання електричної енергії споживачу на умовах надання універсальної послуги й типовий договір постачання електричної енергії споживачу постачальником «останньої надії». Їх наведено в додатках до Правил № 312, та сталими вони не є – споживач може узгоджувати з постачальником електроенергії умови таких договорів і змінювати їх. Зокрема, й щодо оплати – передоплата – це фактично плановий платіж.

Якщо договір передбачає передоплату електроенергії в розмірі вартості заявленого обсягу споживання на відповідний період, то остаточний розрахунок споживачі за електроенергію здійснюють після закінчення місяця на підставі виставленого постачальником електроенергії рахунку. Для складання такого рахунку послуговуються даними про фактичне споживання електроенергії, визначеними за показниками приладів обліку й зафіксованими в належно оформленому акті.

Отже, пропонуємо досліджуваному ПП «Маяк» при укладанні договору постачання електричної енергії споживачу враховувати особливості розрахунків за попередні періоди, стан розрахункової дисципліни, строки розрахунків за дебіторською заборгованістю тощо.

Комплексна система організації бухгалтерського обліку розрахунків з

дебіторами в єдності методичних та організаційних аспектів дозволить забезпечити вчасність та повноту погашення дебіторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження за темою дипломної магістерської роботи дають підстави для наступних висновків:

1. Взаємовідносини між підприємствами, організаціями й установами, а також між ними і населенням, мають характер грошових розрахунків. Правильна організація і побудова обліку грошових розрахунків між підприємствами мають велике значення, оскільки забезпечують швидке завершення кругообороту оборотних коштів, перехід їх з товарної форми в грошову, створюють необхідні умови для безперебійної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

2. Розрахунки з дебіторами є безумовною складовою господарської діяльності підприємства. В першу чергу, вони виникають в процесі реалізації продукції, товарів, робіт послуг як продукту основної діяльності підприємства. Заборгованість дебіторів внаслідок таких операцій складає левову частку оборотних активів підприємства. Одночасно на підприємствах мають місце розрахунки з різними дебіторами: з працівниками, з державою, за нарахованими доходами, з іншими підприємствами щодо виданих авансів чи за пред'явленими претензіями тощо.

3. Для організації обліку розрахунків з дебіторами важливим методичним прийомом є визначення контрагента дебітором. Згідно НП(С)БО 10 контрагент визнається дебітором після здійснення господарської операції, внаслідок якої утворилася дебіторська заборгованість. На нашу думку, для організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій необхідно класифікувати контрагента як дебітора заздалегідь, до укладення угоди або під час цих дій. Особливо це важливо для підготовки змісту контракту, для узгодження не лише змісту договору та форм розрахунків, а визначення штрафних санкцій в разі порушення умов виконання угоди, виплати неустойки, способів примусового стягнення боргу дебітора, вибору можливих економічних шляхів ліквідації сумнівних боргів. Ці дії тісно

пов'язані з організацією укладення договорів.

4. Організація визнання дебіторської заборгованості передбачає її класифікацію за видами та строками погашення. Важливим моментом при визнанні дебіторської заборгованості активом є визначення її як довгострокову та/або поточну дебіторську заборгованість.

5. Приватне підприємство «Маяк» діє на підставі ліцензії на постачання електричної енергії споживачу від 24.07.2018 року згідно постанови НКРЕКП №762 відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» та Правил роздрібного ринку електричної енергії і укладає договір про постачання електричної енергії споживачу. Договір є публічним договором приєднання, який встановлює порядок та умови постачання електричної енергії як товарної продукції споживачу постачальником електричної енергії та укладається сторонами, з урахуванням статей 633, 634, 641, 642 Цивільного кодексу України, шляхом приєднання Споживача до умов цього договору.

6. Результати проведеного аналізу дають змогу зробити висновок, що заборгованість дебіторів перед ПП «Маяк» за 2018-2020 роки змінювалась більш-менш рівномірно, при цьому деякі споживачі (покупці) погасили повністю або зменшили суми своєї заборгованості (зокрема, ДП Енергоринок, Сібекс та ТОВ «Птахокомбінат»), а інші – навпаки, збільшили суми дебіторської заборгованості за досліджуваний період (ДП «Гарантований покупець» – найбільше за останній рік, ПАТ «НЕК «Укренерго», ТОВ «Генеруюча компанія Енергоперспектива», ТОВ «Поділля метал» та ФОП Рибак О.С.). В цілому за період з початку 2018 року і до кінця 2020 року дебіторська заборгованість у розрізі субрахунку 361 зросла з 1194054 до 4543789 тис. грн. або у 3,8 рази, що є дуже суттєвим збільшенням і негативно впливає на фінансово-господарський стан досліджуваного енергетичного підприємства.

7. Дану ситуацію можна пояснити тим, що впродовж 2020 року заборгованість ДП «Гарантований покупець» перед ПП «Маяк» зросла у 6,1

рази, що аж ніяк не залежало від приватного підприємства, оскільки це державний замовник.

На фоні росту заборгованості виплат за «Зеленим тарифом», та ретроспективним зниженням тарифу для промислових ВДЕ, у 2020 році темпи розвитку відновлювальної енергетики зазнали великий провал, в тому числі і темпи розбудови приватних СЕС. Тим не менше, станом на 01.01.2021 р. було побудовано 117 МВт об'єктів малої гідроенергетики.

8. Суттєвий вплив на організацію розрахунків з дебіторами має організація обліку її погашення та ліквідації. За нормальних умов господарювання ці питання так гостро не стоять. З метою забезпечення стабільності фінансових надходжень від погашення визнаної дебіторської заборгованості доцільним є проведення певних організаційних процедур та використання фінансових інструментів. До таких організаційних процедур відносяться: передбачення у контрактах умов виконання зобов'язань, форс-мажорних обставин відстрочки платежів, штрафних санкцій, можливості пролонгації тривалості договору; визначення можливості оформлення комерційного кредиту шляхом складання простого чи переказного векселя з виплатою відсотків; переуступка заборгованості кредиторю; продаж заборгованості банку з дисконтом – факторинг; ведення претензійної справи з розглядом у суді; укладання форвардних, форфейтингових контрактів та продаж опціонів.

9. Узагальнюючи результати дослідження організації обліку і контролю дебіторської заборгованості в системі управління енергетичним підприємством підкреслимо необхідність внутрішнього забезпечення регулюючими та узагальнюючими документами. Деталізацію вимог щодо підготовки інформації про управління дебіторською заборгованістю на підприємстві рекомендуємо забезпечити створенням внутрішнього стандарту управлінського обліку дебіторської заборгованості, бюджетного регламенту, бюджету дебіторської заборгованості на рік і місяць, платіжного календаря.

10. Крім того, організація обліку в управлінні дебіторською

заборгованістю вимагає розробки не тільки Наказу про облікову політику підприємства, де окреслюються обрані методологічні засади фінансового обліку дебіторської заборгованості, а і Наказу про систему управлінського обліку підприємства, де необхідно вказати розроблені нормативні акти, первинні документи та реєстри управлінського обліку дебіторської заборгованості підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белозерцев В.С., Худякова О.С. Методика обліку та аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. *Економіка та держава*. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.73
2. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. № 18. С. 36-39.
3. Буряк І.О. Облікова політика, як складова організації обліку за розрахунками. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. С. 214-217.
4. Виробники «зеленої» енергетики заявили про невиконання урядом меморандуму. *Економічна правда*. 02.04.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/2/672592/>
5. Витрати: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16, затв. Наказом Міністерства фінансів України 31.12.1999 р. № 318. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
6. Войтенко Т. Фінансові інструменти за МСФЗ: загальні принципи. Бухгалтер 911. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1057865.html>
7. Воротнюк І. М. Особливості управління дебіторською заборгованістю малого підприємства. *Вінницький національний технічний університет*. 2019.
8. Гарантований покупець: державне підприємство. Офіц. сайт. URL: https://www.gpee.com.ua/about_us
9. Гнатенко Є.П., Горячківська О.С. Нормативно-правові засади обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками. «*Young Scientist*». № 10 (37). october, 2016.
10. Дебет-Кредит. Офіційний сайт журналу. URL: <https://news.dtki.ua/ua/accounting/reposts/38772>
11. Дебіторська заборгованість: Положення (стандарт) бухгалтерського

обліку 10, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

12. Дохід: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р., № 290. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

13. Дроздова О. Г., Пашенко І. В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні та шляхи їх вирішення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. №5. С. 94–98.

14. Жарнікова В.В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень. DOI: <https://doi.org/10.32750/2018-0206>

15. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.

16. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 (НСБО 1), затв. Наказом МФУ від 07.02.2013 р. №73, дата оновлення 03.08.2018. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

17. «Зелена» енергетика: як бізнес стає екологічним. *Економічна правда*. 17 травня 2021 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekonomika-bez-vykydiv/2021/05/17/673870/>

18. Зелений тариф. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>

19. «Зелений» тариф: борги «Гарпока» й «Укренерго» збільшилися до 25,1 млрд грн. *Finbalance: Фінанси та економіка*. 18.10.2021. URL: <https://finbalance.com.ua/news/zeleniy-tarif-borhi-harpoqa-y-ukrenerho-zbilshilisya-do-187-mlrd-hrn>

20. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. Наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.ligazakon.ua>.

21. Інтерактивна бухгалтерія. Офіційний сайт. Аналітичні статті. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents>

22. Кияшко О.М. Організація управлінського обліку дебіторської заборгованості. *FROM THE BALTIC TO THE BLACK SEA: THE FORMATION OF MODERN ECONOMIC AREA. BALTIC RESEARCH INSTITUTE OF TRANSFORMATION ECONOMIC AREA, RIGA*. 2017, С. 139-141.

23. Конституція України: затв. ВРУ 28.06.96 № 254/96. URL: <http://www.ligazakon.ua>

24. Ларина М. Зелена енергетика: між енергетичною бідністю та кліматичною кризою. *Спільне*. 12.07.2021. URL: <https://commons.com.ua/ru/zelena-energetika-mizh-energetichnoyu-bidnistyu-ta-klimatichnoyu-krizoju/>

25. Левченко З.М. Організація бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/265/1/Організація%20бухгалтерського%20обліку%20розрахунків%20з%20дебіторами.pdf>

26. Махота А.В., Леонова Ю.О. Бухгалтерський облік та аналіз розрахунків з дебіторами. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7044/202.pdf>

27. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000. Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. К., ФПБАУ, 2000. 1268 с.

28. Міністерство енергетики України: офіц. веб-сайт. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua>

29. Мічківський С.М., Прігунов О.В. Білінгова система обліку та аналізу розрахунків зі споживачами підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 3(37). С.41-47.

30. Мордань Є. Ю., Соломаха А. О. Системний підхід до управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. №2. С. 70–79.

31. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП, Регулятор): офіц. веб-сайт.

URL: <https://www.nerc.gov.ua>

32. Новицька Н. В. Облікова політика як інструмент організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій. *Економіка та держава*. 2011. № 12. С. 96-99.

33. Облік розрахунків за електроенергію. *Все про бухгалтерський облік*. 03.04.2020. URL: <http://vobu.ua/ukr/analytics/consultations/item/oblik-rozrakhunkiv-za-elektroenerhiu>

34. Основи абонентського обліку: статті нарахування (послуги). *Мій дім: онлайн*. 12.07.2021. URL: <https://miydimonline.com.ua/blog/osnovy-statti-narakhuvannia>

35. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. МФУ 30.11.1999 р., дата оновлення 10.01.2012. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

36. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

37. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 05.06.1995 за № 168/704. URL: <http://www.licasoftware.com.ua/component/>

38. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879, дата оновлення 18.11.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

39. Пономаренко Н. М. Організаційно-методичні аспекти обліку розрахункових операцій підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Випуск 1(45). Т.2 С.116-120. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi/cgiirbis_64.exe

40. Порядок купівлі гарантованим покупцем електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії: затв. Постановою НКРЕКП 26.04.2019 №641, чинний, пот. ред. від 01.04.2021. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641874-19#Text>

41. Порядок розрахунків на роздрібному ринку електричної енергії та порядок оплати за електричну енергію. URL: <https://zakarpatzbut.energy/>

42. Приватне підприємство «Маяк»: офіційний сайт. URL: <https://mayak.wpp.km.ua/>, дата звернення: 20.09.2021.

43. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 №555-IV, чинний, ост. ред. 16.10.2020. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

44. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV зі змінами і доповненнями. URL: <http://search.ligazakon.ua/>

45. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 №2343-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

46. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії : Закон України від 04.06.2015 р. № 514-VIII, чинний, пот. ред. від 01.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-19#Text>

47. Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг №641 від 26.04.2019 р., чинна, пот. ред. від 01.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641874-19#Text>

48. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова НКРЕКП №1817 від 30.08.2019 р., чинна, ост. ред. від 04.02.2021 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1817874-19#Text>

49. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів від 02.09.2014 №879. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

50. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 №1023-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

51. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України №1540-VIII від 22.09.2016 р., чинний, ост. ред. від 13.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

52. Про ринок електричної енергії: Закон України №2019-VIII від 13.04.2017 р., чинний, ост. ред. від 13.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>

53. Сахаров П.О. Відображення програм лояльності з використанням бонусів у бухгалтерському обліку. *Бізнес Інформ*. 2013. №10, С.316-321.

54. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2010. 578 с.

55. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. Київський національний економічний ун-т. К., 2010. 258 с.

56. Супрунова І. В. Особливості організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/download/36623/38693>

57. Сухар І.С. Аналітичний та синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками. *Матеріали VII міжнародної наукової конференції присвяченої пам'яті О.С. Бородкіна «Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація»*. Київ: НАСОА. 2009.

58. Тараненко І.В. Дослідження і оцінка лояльності споживачів роздрібно-торговельної мережі в умовах економічної кризи. 2015. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4038>

59. Томчишин Б.М., Чаплінський В.Р. Організація обліку розрахунків зі споживачами підприємства «зеленої» енергетики. *Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства. Збірник тез. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. 24-25 листопада 2021 р. Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С.131-134.*

60. Топоркова О.В. Розрахунки з різними дебіторами в обліковому аспекті. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011. №2 (14). С.136-143.*

61. Фарйон О.О. Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль та управління як запорука успішного розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України. 2011. №21 (4). С.276-282.*

62. Фінансові інструменти: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 року № 559. URL: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu13/>

63. Фінансові інструменти: розкриття та подання: МСФЗ 9. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf

64. Цегельник Н. І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси. 2014. №4. С. 77-81.*

65. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

ДОДАТКИ